

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Režim jako základ penitenciární praxe

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miloslav Jůzl Ph.D.

Vypracoval:
Libor Pokorný

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Režim jako základ penitenciární praxe zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Kladně dne 21.3.2011

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi Ph.D. za skvělý pedagogický přístup, kterým byla doprovázena jeho metodická pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Dále bych chtěl poděkovat svým kolegům za jejich cenné rady a psychologickou pomoc při přípravě bakalářské práce.

Čestné místo a velké poděkování náleží mé skvělé manželce Štěpánce, za její milující přístup ke mně a našim třem dětem v době mé studijní fyzické a psychické nepřítomnosti.

Libor Pokorný

Obsah

Úvod	5
I Teoretická část	
1. Systém vězeňství	
1.1 Vymezení základních pojmů	6
1.2 Historický vývoj vězeňství ve světě	8
1.3 Historie vězeňství v ČR	13
1.4 Vězeňská služba a její úloha	16
1.5 Minimální standardní pravidla pro zacházení s vězňenými osobami	18
1.6 Evropská vězeňská pravidla	19
2. Výkon vazby	
2.1 Práva obviněných	22
2.2 Povinnosti obviněných	24
3. Výkon trestu odnětí svobody	
3.1 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody	27
3.2 Výkon trestu v jednotlivých typech věznic	28
3.3 Vnitřní řád věznice	30
3.4 Práva a povinnosti odsouzených	32
3.5 Specializovaná oddělení	35
3.6 Alternativní tresty a postpenitenciární péče	39
4. Režim	42
II Praktická část	
1.1 Základní otázky cíle a výzkumu	45
1.2 Sběr dat	46
1.3 Vyhodnocení výzkumu	47
1.4 Výsledky výzkumu a vyhodnocení hypotéz	51
Diskuse	52
Závěr	53
Resumé	55
Anotace	56
Seznam použité literatury	57
Odkazový materiál	59
Seznam příloh	60

ÚVOD

Téma bakalářské práce „Režim jako základ penitenciární praxe“ mne oslovilo jako prozření. Když jsem ho poprvé uviděl, řekl jsem si: „Jsi praktik, ale kolik toho víš o teorii?“ Ano, pracuji v přímém kontaktu s odsouzenými osobami již 15 let. Snažím se znát všechny zákonné podklady pro svoji práci, ale nikdo nezná všechno. A to byl jeden z důvodů, proč jsem si toto téma zvolil.

Znám práci s odsouzenými z pohledu uniformovaného příslušníka, střežím je a v rámci svých možností převychovávám. Ale jak postupují specialisté z výkonu trestu, čím se při své práci řídí? Mohlo by to moji práci obohatit? Jestliže známe současné možnosti specialistů, pomůže nám pohled do minulosti s jejich rozvojem v budoucnosti? Říká se, že život je kruh, že tady již všechno bylo, ale pokud se nebudu snažit objevovat něco nového, tak to také neobjevím.

Ve své práci se budu zabývat teoretickými východisky svých dávno minulých i současných kolegů, jejich zákonnými podklady u nás i v zahraničí.

Práce je rozdělena do dvou částí. První část je věnována historickému přehledu způsobu práce mých předchůdců a současnému pojetí režimového působení na osoby ve výkonu trestu. Ve druhé části provedu kvantitativní výzkum formou dotazníku a vyhodnotím výsledky výzkumu. Na závěr shrnu výsledky své studie a dotazníkového šetření.

Zpočátku se mi zdálo, že ke studiu budou stačit materiály používané v běžné praxi vychovateli a dalšími specialisty, ale čím více jsem problém zkoumal, tím více souvislostí se ukazovalo. Když jsem zjistil, jak všechno souvisí se vším, musel jsem z velkého množství literatury pro studium vybrat alespoň ty z mého soudu primární.

Cílem této práce je zjistit, jakými režimovými prostředky je možno působit na odsouzené, jak to ovlivňuje jejich chování, a také jaký je názor samotných odsouzených na toto téma.

I. Teoretická část

1. Systém vězeňství

1.1 Vymezení pojmů

Dříve, než-li se budeme věnovat samotnému tématu měli bychom si vyjasnit jednotlivé pojmy v názvu mé bakalářské práce. Co míníme pod pojmem **režim**? Z pohledu tématu bakalářské práce jako soustavu požadavků na chování jedinců, skupin a současně i opatření k jejich dodržování. Jako určitý způsob výchovy ke kázní a jeden z možných pohledů na působení na jedince prostřednictvím přesně daných a předem stanovených bodů – na specializované obory speciálně vyškolený učitel, cvičitel, vychovatel, specialista. Rozdělení dne do jednotlivých částí, kdy se v jednotlivých časových úsecích zaměřujeme na určité aspekty výchovy jedince, Pravidelně, přesně dodržovaná socializace či resocializace.

A nyní druhý pojem - **penitenciární praxe** – je součástí penitenciární pedagogiky, vědy, která je součástí **penologie**. Penologie (1) je věda o výkonu trestu odnětí svobody, o možnostech jeho působení na osoby ve výkonu trestu i o místech, kde se vlastní výkon odehrává. Tedy o vězeňství. Zkoumá efektivnost trestů, soustřeďuje se na výkon trestu odnětí svobody, zaměřuje se na psychologické procesy, zákonitosti, působení na pachatele trestné činnosti, zkoumá sociální aspekty – vlastní zázemí, dosažené vzdělání, vztahy v rodině, způsob výchovy, věk aj.

Název penitenciární odvozujeme od lat. substantiva „paenitentia“ (penitencia) = lítost, změna mínění nebo smýšlení, obrat k polepšení, napravení. Do vlastní penitenciární praxe musíme zařadit společenské vědy, jejichž spolupůsobení má vytvářet výsledný efekt na pachatelovu osobnost a jsou označovány jako penitenciární disciplíny.

Mezi tyto vědy řadíme (2): penitenciární psychologii, penitenciární sociologii, penitenciární psychiatrii, sociální práci a penitenciární pedagogiku. Každá z těchto věd působí na osobnost odsouzeného trochu jiným způsobem a v konečném výsledku očekáváme takové změny v jeho chování, že se blíží tomu, co považuje většinová společnost za „normální“.

Ve výkonu trestu odnětí svobody působí především vězenští specialisté spolupracující s kolegy z civilního sektoru. Jedná se např. o sociální kurátory, ale především o působení pracovníků **probační a mediační služby** (péči o něho přebírají většinou až po ukončení výkonu trestu odnětí svobody) pomáhající jak osobám ve výkonu trestu, u alternativních trestů, ale kteří se hlavně zaměřují na **postpenitenciární péči**. Současný vzestup počtu sociálních pracovníků je dán změnami ve společenské rozvrstvenosti obyvatelstva, novými pohledy na způsob řešení sociálních a problémů společnosti. V oblasti sociální práce nepůsobí jen pracovníci státních organizací, ale stále častěji lidé zaměstnaní v charitativních, církevních nebo občanských sdruženích

Režim má v soukolí penitenciární výchovy vlastní úkoly. Jeho prostřednictvím především:

- provádíme sociální kontrolu mezi osobami ve výkonu trestu,
- provádíme nápravu defektů ve struktuře potřeb odsouzených,
- prostřednictvím režimu vytváříme nové stereotypy chování,
- režim působí jako usměrňovač kázně,
- aktivizujeme všechny formy výchovného působení.

Principem a podstatou režimu je dodržování společenských norem, získání základních hygienických zvyklostí a kladné pedagogické působení, skrývající v sobě trvalé působení naučených částí režimu, soužití emočních, a činnostních složek osobnosti s ohledem na individuální zvláštnosti jedince.

Funkce režimu:

- výchovná,
- represivní,
- zajišťující.

Vychovávat ke kázni lze různými způsoby. Nejčastěji používanými metodami jsou:

- přesvědčování,
- osobním příkladem,
- organizací chování,
- motivací (ať již odměnou či trestem),
- stimulací chování,
- kompenzací,
- ovlivňování kolektivem,
- vytváření žádoucích návyků,
- použitím donucovacích prostředků,

- vyučováním,
- prací, aj.

Vychovávat můžeme jak zaměstnáním (samozřejmě pod vedením výchovného pracovníka), tak i aktivním odpočinkem. Volný čas vyplňují osoby ve výkonu vazby i osoby odsouzené k trestu odnětí svobody různými volnočasovými aktivitami (koníčky, záliby, sport, četba, hudební nástroje, aj.).

Použití režimu jako výchovného prostředku není v historii vězeňství nic nového. K náhledu do historie poslouží následující kapitola.

1.2 Historický vývoj vězeňství ve světě

Trestání jako způsob nápravy provinilců je starý jako lidstvo samo. Každá civilizace si vyvinula sobě vlastní systém opatření k zabránění takových jevů, které sama považovala za protispolečenské. Co národ, to jiná koncepce. Ale v jednom se shodovaly. Jednalo se především o trest, nikoli převýchovu. My, lidé, jsme si dokázali vypracovat velice promyšlený systém trestů. V různých částech světa, většinou nezávisle na sobě, vznikaly velmi vyvinuté civilizace. V rámci svého kulturního rozvoje musely přijmout řadu opatření k udržení vnitřního pořádku.

A nejen k tomuto účelu sloužily trestní kodexy, psané i nepsané zákoníky. Jako příklady můžeme uvést velmi známý trestní kodex babylónského vládce Chammurapiho, nebo zákoník s pevně danou trestní „sazbou“ jihoamerického vládce Inky Pachakutiho (3). Za každý trestný čin předem odměřený trest. Za obzvláště následováním hodné považují ty části tohoto zákoníku, kde byly navrženy za stejný prohřešek tvrdší tresty pro vedoucí pracovníky státu oproti řadovému obyvateli. Trest v těchto dobách měl především odstrašující charakter, měl odradit jedince od porušování zákonů a preventivně působit i na zbytek společnosti. Nejčastějšími tresty byl trest smrti, peněžité pokuty, zmrzačení, vyhnanství. Vyhnanství tvoří poněkud světlejší kapitolu na krvavém pozadí starověkých říší a vydržel velmi dlouho, například našel svoje velké uplatnění v Anglii a Francii v 17. a 18. století, v Rusku ve století 18. a 20.

Evropské vězeňství raného středověku (4) je stále ve znamení represe a odstrašení. Stále se používají tresty jako trest smrti, zmrzačení, upálení, rozčtvrcení, lámání v kole,

ale i tresty peněžité – např. jako kompenzace za smrt příslušníka jiného šlechtického rodu.

Ale dochází i k pozitivním změnám, např. k diferenciaci věznic :

Církevní vězení - sloužila buď proti narušovatelům církevních předpisů (věznění v klášteře, nebo na hradech patřících církvi), nebo od roku 1232 vězení inkviziční, neblaze proslulá vyšetřovacími metodami, kde si krutým způsobem vynucovala přiznání.

Hradní vězení – patřilo ve středověku k nejčastěji používaným místům výkonu trestu odnětí svobody. Z historie známe mnoho případů, kdy se hradní vězení používala k izolaci vzdorujících příbuzných, jiných šlechticů, princů i králů nebo politických odpůrců. Řada hradů se stala prototypem věznic a zachovala si svůj ráz i v budoucnu – Mírov, Špilberk, Bastila.

Vězení dlužníků – používala se, jak název napovídá, pro vězení neplatičů a dlužníků všeho druhu. S rozvojem obchodu, plaveb, řemesel a finančnictvím se navýšil i počet osob, které měly potíže se splácením dluhů. Pro ty sloužily temné, nevábně vonící, malé prostory se spoustou nepříjemných kousavých zvířátek.

Šlechtická vězení – vládnoucí feudál zde vykonával výkon práva nad svými poddanými. Nejčastěji byla používána při neochotě pracovat, provinění vůči poslušnosti, při krádežích, nezákonném lovu zvěře a apod.

Galeje – zvláštní způsob výkonu trestu, kdy se odsouzceni používali buď k veslování na galérách (odtud galeje), nebo k práci na pevnině, např. v kamenolomech.

Temnice – se zvyšujícím se počtem odsouzených osob se navýšila potřeba jejich umístění. K tomuto „účelu“ se výborně hodily tmavé sklepy městských vězení, např. pod radnicí, plné hmyzu, nemocí, mučících nástrojů. K nedostatku stravy a hygieny se přidala absence světla.

Vojenská vězení – jelikož ne každé město mělo vězení nebo jiné místo výkonu trestu, vykonávala často tuto službu veřejnosti armáda. K umístění odsouzenců používala buď pevnostní kasematy nebo veřejné budovy. Odsouzceni byli využíváni na práci pro armádu nebo na veřejně prospěšné práce – tahání lodí podél břehů, úpravy cest, opravy domů, aj.

Vyhnanství do kolonií – bylo nejvíce rozšířeno od šestnáctého století až do století dvacátého. Angličtí trestanci byli nejvíce převáženi do kolonií v severní Americe a Austrálie, francouští do Guayany a Nové Kaledonie, ruští na Sibiř a na jižní Kavkaz.

Vykonávali zde funkci laciné pracovní síly a vlastně kolonizovali nehostinné a neobydlené části kontinentů.

Středověký pohled na výkon trestu měl hlavně odstrašující charakter. Veřejně vykonaný, bolestivý či ponižující trest měl být odstrašujícím příkladem pro ostatní. Jako reakce na neuspokojivé podmínky ve vězeních, nelidskost zacházení s odsouzcenci a pronikání nových osvětových myšlenek mezi obyvatelstvo se začal měnit i pohled na výkon trestu.

Změny byly rozdílné, závisely především na stupni rozvoje jednotlivých států. Přejít se od myšlenky zabránit, či snížit trestnou činnost pohrůzkou krutým trestem k myšlence nápravy zločince ve speciálním zařízení. Tak měl být snížen velký počet převážně mladistvých pachatelů, u kterých se dalo předpokládat, že jsou nápravy schopni. Jako nejvýznamnější převýchovný prostředek se jevila práce – zaměstnání vězňů.

Prvenství (5) v tomto směru má ústav umístěný v anglickém zámku Brindewell, známý pod názvem Workhouse. Založen byl roku 1553 na popud anglického krále Edwarda VI. Další zemí, kde se pod dojmem nových myšlenkových proudů zaváděly nové vězeňské systémy, bylo Holandsko.

Ale i Brindewell měl své vzory. Jak popisuje M. Foucault ve své knize o zrodu vězeňství Dohlížet a trestat – nové modely vězení přejímají režimy užívané v kláštřích nejen k udržení běžného chodu ústavu, ale také k udržení kázně a disciplíny. Všichni vstávají za rozbřesku, po vykonání běžných činností (stlaní postele, ranní očista a ostatní potřeby) začínají s prací při východu slunce. Na sklonku dne, po zaznění zvonu s prací končí a vracejí se do svých cel. Den je zasvěcen práci a večer bohu. Pravidelné, celodenní režimové působení klášterních institucí našlo odezvu v řadě novověkých převýchovných institucí.

V roce 1585 byl vystavěn v Amsterdamu z popudu radních převýchovný ústav pro tuláky, mladistvé a žebráky. Brzy se ukázala nutnost oddělit mladistvé delikventy od starších a samozřejmě ženy od mužů. Proto je založen nápravný ústav zvláště pro ženy a pro muže. Převýchovu zde zajišťovala práce (tkaní sukna), vyučování mravních zásad, náboženská osvěta. Členy personálu věznice se kromě strážných stávají duchovenští pracovníci a učitelé. Zde jsou již zřejmé základy vnitřní diference a specializovaných pracovníků.

Po zkušenostech z Holandska a Anglie se zakládají podobné věznice – převýchovné ústavy i v Německu a Itálii. Nejsilnější proud nových návrhů přináší v Anglii šerif

šlechtického soudu John Howard (1727 – 1790). Na vlastní kůži poznal podmínky ve francouzském vězení. Sám procestoval řadu evropských věznic a seznámil se s dosavadní úrovní práce s odsouzenými. Po této analýze navrhl řadu změn, která nám již dnes připadá naprosto samozřejmá – vnitřní diferenciaci, rozdělení vězňů podle délky trestu a provinění, mladé od starých, muže od žen. Zabýval se kvalitou a výcvikem personálu, jídlem, zdravotní péčí, způsobem trávení času odsouzených, kontrolou nad dodržováním pravidel, zacházením s vězněnými osobami. Podle jeho vzoru byla založena věznice v Millbanku v roce 1810.

Vězeňství dožalo velkých změn také v Americe, kde se vyvinuly dva systémy – Pensylvánský a Auburnský. Do vězeňských systémů byla silně zapojena náboženská stránka, která očekávala přeměnu odsouzencova chování nejen prostřednictvím práce, ale hlavně zpytováním svědomí – obrácením se do sebe.

Hlavní převýchovnou složkou v rámci Pensylvánského byla samovazba – odstranění negativního ovlivňování odsouzencova chování ostatními vězni. Ale zároveň absolutní samota vedla k psychickým potížím a poruchám. Izolace odsouzence od vnějšího světa, od toho světa, který ho motivoval ke spáchání trestné činnosti a od všech okolností, které mu ho usnadnily. Nemožnost spolčit se s ostatními vězni zabraňovalo vzniku rebelií, nepokojů. O samotě měl odsouzenec čas přemýšlet nad sebou samým, nad zločinem, proviněním a výčitky svědomí mu měly ukázat správnou cestu. Jenže po dvou letech provozu tohoto systému se z 80 vězňů dožily konce pouze dva.

Druhý systém zvaný Auburnský, podle první věznice, kde byl v roce 1819 zaveden, měl také celový systém, ale vězni v nich trávili pouze čas určený ke spaní. Zaměstnání a práci vykonávali vězni společně, ale potichu (odtud název „Silent systém“), za přísného dozoru dozorců. Dalším pokrokem byla pevná vnitřní diferenciaci – rozdělení podle možnosti nápravy a vzdělání, které se zde dostalo mladistvým odsouzencům. Pohyb mezi jednotlivými skupinami diferenciaci závisel na chování a výsledcích v práci a škole.

Vězeňský režim, využívající kombinací obou předešlých je nazýván smíšený. Jeden z těchto systémů zvaný Ženevský se zakládal na rozdělení vězňů do čtyř kategorií podle charakteru spáchaného zločinu a chování. Přitom dodržoval tyto principy – ve všech skupinách bylo povinné zachovávání mlčení, podle stupně nápravy byli vězni přerazováni k jednotlivým skupinám, byly povoleny návštěvy rodinných příslušníků, občanských spolků, které mohly pozitivně působit na odsouzené a v neposlední řadě tu

byla možnost podmíněčného propuštění po vykonání dvou třetin vykonaného trestu, ovšem za podmínek dobrého chování.

Dalším typem smíšeného režimu byl tzv. Obermayerovský, pracující na principu přísného dozoru, neustálého zaměstnávání, využívání volného času a nepřetržitého působení kvalifikovaného personálu. Zvláštností bylo oficiální využívání vnitřního dozoru, tzv. dohlížečů, rekrutovaných z řad samotných vězňů. Tento poslední bod se však příliš neosvědčil, protože dohlížeči se stávali především vězni fyzicky silní a křiklouni, využívající svého výsadního postavení k vlastnímu prospěchu.

Dalším myšlenkovým proudem se staly režimy progresivní. Principem těchto režimů bylo, že vězni měli v průběhu výkonu trestu procházet zvyšujícími se stupni náročnosti režimu. V praxi se vyvinuly především Anglický a Irský progresivní systémy. Oba spočívaly především na třístupňové kategorizaci od samoty s minimem jídla přes dílnu ve věznici, po práci na státních či městských stavbách mimo věznici s minimem dozoru. V tomto systému se každý vězeň mohl vyučit řemeslu a dosáhnout předčasného propuštění za dobré chování. Irský systém měl navíc jeden mezistupeň tvořící možnost lepší stravy, vyučování a společných diskusních večerů.

Na základě zkušeností a stupně vývoje jednotlivých států můžeme tedy označit čtyři hlavní směry, kterými se vězeňské režimy ubíraly na přelomu 19. a 20. století:

- Režim samovazby – náprava formou zpytování svědomí.
- Režim mlčení – založen na principu společné práce, možnosti naslouchat svému svědomí, výchově, a to vše potichu.
- Režim smíšený – režim založený na kombinaci obou předešlých a kategorizaci vězňů.
- Režim progresivní – postupné přerazování z těžších do lehčích skupin podle stupně zlepšení (progresu).

K největšímu rozvoji došlo po druhé světové válce. Do vývoje režimů a jejich praktického zavádění do praxe se zapojovala řada jednotlivců, institucí a škol – kriminologové, pedagogové, duchovní, kriminologové, psychiatři, lékaři. Všeobecný rozvoj bylo nějakým způsobem třeba sjednotit. Na popud Kongresu Spojených národů došlo v roce 1955 k přijetí Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Slouží jako vzor v nejobecnější rovině určující to, co je považováno za správné jak v práci s vězni, tak i ve vedení věznic.

Minimální pravidla samozřejmě nejsou jediným, ani prvním dokumentem určujícím způsoby zacházení s vězni. Navázaly na Všeobecnou deklaraci lidských práv a základních svobod vyhlášenou Valným shromážděním Organizace spojených národů 10. prosince 1948 s pozdějšími dodatky. Dalším aktem dokazujícím sjednocovací snahy ve vězeňských režimech jsou Evropská vězeňská pravidla vydaná roku 1991 a Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, vyhlášené Valným shromážděním OSN roku 1975. Všechny výše uvedené deklarace přijala Česká republika za své a od 90. let je uvádí do praxe.

1.3 Historie vězeňství v ČR

České vězeňství je silně spjato s vývojem této společenské instituce v okolních státech. Naše země je součástí evropského společenství a vždy byla ovlivňována okolními sousedy, stejně jako je ovlivňovala. Nové myšlenky, způsoby, právo i tradice byly předávány po obchodních stezkách, při válečných výpravách i poselstvími putujícími mezi zeměmi.

Převýchovnou funkci trestu ve starověku i středověku nahrazoval i u nás strach z tvrdého postihu.

Nové způsoby zacházení s delikventy přicházejí ze západních zemí, kde se trest vězením užívá ve stále větší míře v domnění, že náprava za pomoci odloučení a samoty vyvolá v provinilci trvalé pocity polepšení, a to ponejvíce od 16. století a zásluhu na tom má církev. Ta rozpracovává západní směry věznění a ve svých vězeních zavádí odnětí svobody jako nejvíce používaný trest, přičemž druhou stranu škály tvoří exkomunikace z církve. Člověk vyloučený z církve byl předán soudům světským, kde ho rozhodně nečekal ráj na zemi, ale trest podle velmi přísných měřítek.

Současně s církevními vězeními se užívá hradních vězení, kde se vykonává právo dle feudálních zákonů. I města si v této době zřizují vlastní vězení, šatlavy – na Moravě zvané šerovny. Zde je již zaměstnán personál – kat s holomky. Trest zde nebyl jen důsledkem protispolečenského činu, ale také společenskou událostí. Na veřejných místech postavené pranýře k veřejnému posměchu vítala nejen městská chudina k vlastnímu obveselení. Dlouhodobé uvěznění ve velmi nelidských podmínkách tehdejšího vězení – hladomoren, hradních věží, podzemních kobek aj. mělo trvalý vliv na zdraví a psychiku uvězněných. Uzavření do vězení nemělo samozřejmě jen funkci

trestní, ale především zajišťovací – čekání na rozsudek, zajištění do splacení dluhu, předběžné opatření proti útěku. Dlužníci měli ve vězení poněkud výsadní postavení – účelem bylo splacení dluhu, proto mohli v některých případech ve vězení pracovat, za doprovodu biřice směli jít žebrotou a sbírat milodary.

Až do 18. století u nás přetrvává jako nejčastější trest – odebrání možnosti pohybu, svobody v žaláři ve třech kategoriích – těžký žalář se zvláštním přikováním na rukou a nohou a krku, tuhé vězení s okovy na nohou a obyčejné vězení bez okovů. Válka s tureckou rozpínavostí přináší možnost změny – od roku 1684 jsou trestanci odsouzení k vyhnanství, nuceným pracím, nebo trestu smrti posíláni do středomořských přístavů a zde přikováni na galeje.

Velký vliv na vězeňství měly reformy české královny Marie Terezie. Pod vlivem francouzského osvícenství a spisu italského myslitele Cesare Beccarii „O zločinech a trestech“ došlo např. k omezení použití Tortury – mučení při výslechu, nebo mučení uvězněných. Dochází ke snížení počtu poprav, místo nich jsou těžcí zločinci posíláni na nucené práce, kde však za těžkých podmínek nepřežívají příliš dlouho. Převládá názor, že trest smrti není trestem, který by vedl k nápravě delikventa.

Za vlády jejího syna, císaře Josefa II vstupuje v platnost 1787 všeobecný trestní zákoník se třemi stupni vězení. Ve věznicích jsou stále přípustné tělesné tresty proti vzpurným vězňům, rozlišena je i kvalita stravy pro jednotlivé třídy „vnitřní diferenciací“. Trestní pravomoc přechází od jednotlivých panských soudů k soudům vedeným plně právnicky vzdělanými soudci, zaručující soud dle zákoníku, oproštěný od zvláště šlechticů a hodnostářů.

Velké změny nastaly za vlády císaře Františka Josefa I. Ve spolupráci s tehdejšími ministrem spravedlnosti Alexandrem Bachem vydal roku 1852 trestní zákoník a roku 1855 vojenský trestní zákoník. Tyto s aktuálními změnami platily až do roku 1950. Se zvyšujícími se snahami jednotlivých národů o samostatnost se v Rakousku – Uhersku zvyšovaly počty politických vězňů. Proto se na nové věznice přestavovaly především kláštery, než aby se stavěly nové věznice. Zároveň byly přijaty předpisy ke způsobům zacházení s vězni a to roku 1849. Vězni se dělí do různých skupin podle důvodu uvěznění, věku, pohlaví, dosaženého vzdělání. Mladistvý delikventi měli režim mnohem volnější. Mladistvým byl nazýván ten, jehož délka trestu nepřesáhla jeden rok a v době uvěznění mu nebylo 20 let. Tito byli převychováni formou pracovní činnosti, pedagogickým působením duchovních a zaměstnanců jednotlivých převýchovných ústavů, které se začaly stavět v řadě měst.

Po vzniku samostatné Československé republiky bylo nutno vyřešit mnoho problémů týkajících se věznic (staré a nevhodné budovy), ale především nově přizpůsobit režimové podmínky nastalým změnám. Prostředky vlastního režimového působení tvořily: výchova ke kázi, školní nebo duchovní výchova a práce. Vnitřní diferenciací dělila vězně na tři skupiny a podle těchto tříd byli rozmístěni do věznic k takovému trestu uzpůsobeným. Zvláštní ohled se bral na mladistvé a ženy. Nové předpisy se zabývaly nejen vězni, ale i personálem, který vykonával statní zkoušky a měl sociální jistoty. Do převýchovy zasahuje mnoho specialistů z řad psychologů, duchovních, lékařů, sociálních pracovníků. Důraz se klade na převýchovu vězňů, možnost získání kvalifikace a přípravu na život po propuštění, a to prací zaměřenou na výkon povolání, které bude vězeň vykonávat po propuštění, péčí o tělesnou a duševní výchovu.

Smutné období Protektorátu Čechy a Morava by si zasloužilo samostatnou knihu, ne odstavec v kapitole Historie vězeňství v ČR této bakalářské práce. Ale zaměření na režimové působení z hlediska historie dává této kapitole českých dějin jistý nádech. Černý. O převýchově v kladném slova smyslu se dá těžko hovořit. Vězni byli drženi buď v Němci obsazených věznicích, kde byla vytvořena oddělení německého Gestapa a německých soudů, nebo ve zbytku věznic pod dozorem protektorátních úřadů – zde se vykonával trest pro vysloveně kriminální delikty.

Po osvobození v květnu 1945 se vrátily státní instituce včetně vězeňství k předválečné podobě, ale jen do roku 1948. Tehdy nastalo druhé černé období českého vězeňství, o které se ale postaral sám český člověk. Úmyslně se chci vyhnout politickému hodnocení tehdejšího způsobu převýchovy. Přestože se používaly názvy – nápravně pracovní tábory, nápravné zařízení - se skutečnou převýchovou to mělo společné jen název. Otročskou práci v dolech a v průmyslu těžko můžeme nazvat režimovým působením. Nové zákony o výkonu vazby a trestu odnětí svobody přinášejí pohled na vězně jako na člověka politicky nespolehlivého, společensky nepřijatelného a jediným způsobem převýchovy byla represe a tvrdá práce.

V šedesátých letech se trochu uvolnila atmosféra pronásledování politických nepřátel. V novém zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 59/1965 sb. jsou již zapracovány výsledky rezoluce rady OSN z roku 1955 – Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni – rozdělení odsouzených do tří tříd nápravně výchovných skupin, podle závažnosti spáchaného trestného činu a stupně narušení osobnosti. Jako organizace, starající se o zadržené a odsouzené osoby vzniká Sbor nápravně výchovy, jejíž další náplní je i práce s vězni, jejich převýchova a příprava na život po ukončení trestu.

K tomuto cíli směřují snahy vězeňských specialistů – vychovatelů, pedagogů, psychologů, sociologů, jejichž teoretické poznatky tvoří základ nových vědních oborů – penitenciární pedagogiky a penitenciární psychologie.

V roce 1967 vzniká Výzkumný ústav penologický jako odborné centrum českého vězeňství. Zde se rozvíjejí a upravují poznatky ze zahraničních vězeňských systémů na české podmínky, ale již v roce 1980 byl zrušen v důsledku normalizačních snah, čímž se nově získané teoretické poznatky ztrácejí a české vězeňství se vrací k modelu vojenského způsobu působení na vězně.

Po roce 1989 dochází k poslední velké změně režimu, a to nejen v politickém, ale samozřejmě výchovném. Vězni se mohli přestat bát trestu smrti, který byl zrušen zákonem č. 175/1990 sb., Zákon o výkonu trestu odnětí svobody byl novelizován a vešel v platnost Zákon o výkonu vazby. Původní tři nápravné skupiny se mění na čtyři typy věznic, do kterých jsou vězni zařazováni. Ve věznicích se vyměnili nejen vězni, ale i personál. Přijaté změny a z Evropy převzaté vězeňské systémy v současnosti zaručují zacházení s vězni v duchu Standardních minimálních pravidel dle OSN. V současnosti je hlavním cílem trestu odnětí svobody resocializace – takové působení na odsouzenou osobu, aby se mohla po vykonání trestu plně zařadit do společnosti a stala se jejím plnohodnotným členem.

1.4 Vězeňská služba ČR a její úloha

Na základě zákona České národní rady ze dne 17. listopadu 1992 č.555/1992 sb.(6) byla zřízena Vězeňská služba ČR jejímiž hlavními úkoly je zajištění výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence v rámci tohoto zákona. Dále dohlíží na ochranu pořádku a bezpečnosti v objektech vězeňské služby ČR, soudů a ministerstva.

Pro svoje potřeby vzdělává vlastní personál v Institutu vzdělávání v duchu Evropských vězeňských pravidel, a to nejen ten ozbrojený, ale i civilní zaměstnance. V nástupním kurzu jsou noví zaměstnanci seznámeni s historií, současností i vizemi budoucnosti vězeňských systémů, jejich uplatňováním v praxi. Základem učiva jsou teoretické znalosti v oborech právních, pedagogických, psychologických, sociologických a lékařských. Samozřejmostí je fyzická příprava pro zvládnutí situace, kdy pedagogické prostředky selžou.

Vězeňská služba ČR je určena především ke střežení věznic a vazebních věznic a dodržování pořádku a kázně v jejich objektech. V těchto objektech střeží a z nich eskortuje osoby odsouzené nebo vazebně stíhané k soudům, k lékařským vyšetřením či na pracoviště. Působením na uvězněné a částečně i na osoby ve výkonu vazby prostřednictvím programů zacházení dochází ke změně v jejich struktuře potřeb, citové orientace a resocializaci. Na tomto se podílejí všichni zaměstnanci ať již přímo, nebo nepřímo. Při převýchově se využívá poznatků z penologie, z teoretických poznatků získaných u nás nebo v zahraničí. K tomuto slouží nejen odborné stáže, výměnné pobyty, vědecká setkání, či překlady odborných publikací. Možností je mnoho a každá země si vybírá ty, které nejvíce odpovídají jejím domácím podmínkám.

Základní pracovní jednotkou VS ČR je uniformovaný příslušník. Ať již slouží ve funkci dozorce, strážného, nebo u justiční stráže. Příslušník je osoba, se kterou se obviněná či odsouzená osoba setkává nejčastěji. Bude první, koho uvidí, když ráno vstane, půjde na snídani, vycházku, do práce, na volnočasové aktivity, za sportem, nebo do uzavřeného oddělení „odsedět“ si prohřešek proti vnitřnímu řádu věznice. Práci dozorce i strážného vymezují především zákony a nařízení jejich nadřízených. Jen výčet jejich povinností vyjde na několik stránek. Organizuje, dohlíží a zodpovídá za běžnou činnost odsouzených ve věznici. Kontroluje, zda někdo nechybí, zda jsou všichni ustrojeni podle předpisu, zda nedělají něco, co by neměli. V případě narušení stanoveného pořádku a kázně může proti takové osobě použít řadu represivních opatření – sepiše Záznam o kázeňském přestupku, tento předá svému nadřízenému k vyřešení. Pokud osoba neuposlechne jeho výzvy nebo varování a hrozí poškození zájmu chráněného zákonem, je příslušník oprávněn použít donucovacích prostředků k zajištění kázně – např. hmaty a chvaty sebeobrany, přiložení pout, slzotvorné prostředky, služebního psa a samozřejmě služební zbraň.

Toto je jen výčet možností, které zákon umožňuje uplatnit proti osobám ve výkonu vazby a trestu dopustivších se nezákonné činnosti. Samozřejmě se využívají až po využití všech možností výchovného charakteru s negativním výsledkem. Příslušníci jsou cvičeni tak, aby tyto zákroky prováděli nejen samostatně, pokud se do takové situace dostanou, ale především v týmu. Jedná-li se o problém většího rozsahu, např. zákrok proti skupině společně jednajících odsouzených, využívá se především tzv. Jednotky zakročující pod jednotným velením. Příslušníci této jednotky procházejí náročným výcvikem umožňujícím společně zvládat i ty nejnáročnější úkoly. Jednotky se nacházejí v každé věznici a v případě potřeby si mohou věznice těmito jednotkami

vzájemně vypomoci. Ale při běžné činnosti zaměstnanců Vězeňské služby ČR dochází k porušování „jen“ běžných pravidel a neplnění povinností jako např. neplnění příkazu zaměstnance, nepořádek na ubytovně či nošení civilního oblečení mimo stanovenou dobu. Na jednání s osobami porušujícími zákon jsou příslušníci školeni, cvičeni, připraveni a vězni to ví.

Ve věznicích a detenčních ústavech nepracují samozřejmě jen uniformovaní příslušníci, ale také řada civilních zaměstnanců. Se způsoby režimového působení některých z nich, především specialistů podílejících se hlavní měrou na převýchovném procesu se budeme zabývat v příštích kapitolách. Důležitou roli plní také civilní zaměstnanci z oddělení správních, finančních či logistických.

V současných věznicích se provádí výkon trestu podle vnitrostátních zákonů, směrnic Evropská Unie a mezinárodních smluv, jimiž je ČR vázána. Velmi často se provádějí kontroly jak našimi, tak zahraničními organizacemi, jako je např. Výbor proti zabránění mučení, nelidskému a ponižujícímu trestání a jednání. Stejnou měrou jako výchova zaměstnanců podle moderních proudů se provádí i úpravy věznic a jejich prostor, aby odpovídaly standardům evropských vězeňských systémů. Vězeňská služba ČR je v současnosti nejdůležitější složkou penitenciárního procesu.

1.5 Minimální standardní pravidla OSN pro zacházení s vězňenými osobami

Jak jsem již předeslal výše, historie i současnost české penitenciární pedagogiky je pevně spjata s vývojem téhož oboru v okolních, ale i vzdálenějších zemích. Na základě potřeby výměny zkušeností a pravidelného setkávání odborníků byla v Itálii roku 1860 vytvořena Italská společnost pro vězeňství. Podle tohoto vzoru vznikly podobné komise zabývající se otázkami výkonu trestu a souběžnými problémy v řadě dalších zemí (Švýcarsko, Německo a Severní Amerika). Jednotlivé společnosti se spojily v Mezinárodní trestní a penitenciární komisi (7), jejímž nejvýznamnějším počinem byly mezinárodní kongresy za účasti specialistů zúčastněných zemí projednávající otázky věznění, práv a povinností vězňených, změny v zákonech, apod. Mezinárodní komise sestavila seznam požadavků na způsoby zacházení s vězňenými osobami, které byly schváleny Společností národů v roce 1934. Tyto požadavky později vešly ve známost

jako Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni a byly přijaty Radou OSN v Ženevě roku 1955.

Standardní minimální pravidla se skládají z několika částí. V úvodní části jsou formou doporučení vyloženy obecné požadavky na výkon praxe zacházení s vězněnými osobami, právní podklady a způsoby vedení věznic, tak jak je považuje OSN za vhodné a nezbytné. Mají být dodržována bez ohledu na rasové, národnostní, jazykové, pohlavní, náboženské, politické či jakékoli jiné rozdíly. V další části jsou uvedeny záměry, jak postupovat při: diferenciaci vězňů, ubytování, osobní hygieně, výměně ložního prádla, stravování, sportovních aktivitách, vycházkách, společných zájmových kroužcích, zajištění lékařské péče, dodržování kázně a způsobech její kontroly, postupech při řešení přestupků, zajištění sociálních vztahů s rodinou, známými, kontaktech se zaměstnavatelem, zajištění náboženského vyznání, aj.

Poté je pozornost věnována způsobům zacházení s vězni specificky odlišnými. Po obecném úvodu do této části jsou rozvrženy kategorie se zvláštním zaměřením na vězně:

- duševně nemocné a abnormální,
- vazebně stíhané, nebo čekající na výslech,
- stíhané za trestnou činnost proti civilnímu právu.

Minimální pravidla pro zacházení s vězni jsou všeobecně závaznými pokyny pro zacházení s vězni, která každá země uplatňuje poněkud odlišně na základě vlastních individuálních podmínek. Dodržování základních práv a svobod je však alfou i omegou každé moderní společnosti. Osoby zákonem potrestané trestem odnětí svobody již nemají být dále více omezovány na svých právech, pokud budou dodržovat zákony a normy určující způsob chování ve věznici. Zvláště se dbá na dodržování náboženské svobody a samozřejmě na přeměnu osobnosti pachatele v osobnost schopnou žít po vykonání trestu v řádné společnosti.

1.6 Evropská vězeňská pravidla

Evropská vězeňská pravidla jsou upravená Minimální pravidla pro zacházení s vězni pro evropské podmínky vyhlášené rezolucí Rady Evropy v roce 1973. Tato pravidla mají zajistit dostatečnou péči o vězněné osoby, stejně jako vytvořit podmínky pro jejich převýchovu. Nemají však být vnímána jako vzor, kterým se mají řídit všechny vězeňské

služby evropských zemí. V řadě zemí jsou tato pravidla již překonána, nebo v pozitivním slova smyslu pozměněna. Evropská vězeňská pravidla především:

- aktivizují vedení věznic a vězeňských služeb k dodržování a rozvíjení moderních resocializačních forem vedení ústavů,
- určují minimální principy pro zacházení a komunikaci s vězněnými osobami,
- nastavují kritéria profesionálního růstu zaměstnanců, jejich vzdělávání a způsoby sebevýchovy tak, aby bylo dosaženo vyšší úrovně jejich pracovního uspokojení.

V Evropských vězeňských pravidlech jsou stanoveny minimální standardy zacházení s vězněnými osobami i předpoklady dodržování základních práv vězněných osob. Zásady Evropských vězeňských pravidel jsou následující:

- ve věznicích má být zajištěn takový rozsah podmínek, aby byl zachován respekt k základním lidským hodnotám,
- práva a povinnosti jsou pro všechny stejné. Nelze aplikovat na základě pohlaví, rasy, náboženství, sociálního původu nebo jiného důvodu,
- zachování tělesného a duševního zdraví vězněných osob patří mezi základní podmínky života ve věznici,
- působit na vězněné osoby tak, aby byly schopny rozvíjet pozitivní stránky své osobnosti jak ve věznici, tak i po propuštění,
- věznice budou pravidelně kontrolovány speciálně školenými úředníky, aby tyto ústavy byly řízeny dle platných zákonných norem a nedocházelo zde k omezování práv, přičemž se zvýšená pozornost bude věnovat právům vazebně stíhaným.

Mezi komponenty procesu výchovy Evropská pravidla řadí:

- **výchovu a vzdělání** – toto se považuje za jedno ze základních práv odsouzeného. Přispívá k duchovnímu rozvoji jedince a připravuje ho k životu na svobodě,
- **práce** – vždy byla pokládána za převýchovný prvek. Neumožňuje vězni jen získat pro sebe finanční prostředky, splatit náklady výkonu trestu, uhradit způsobené škody, ale také naučit se řemeslo a připravit se na život po propuštění,
- **tělesná výchova a sport** – má patřit ke každodenním činnostem umožňujícím vězněným osobám odbourat psychické napětí, utužit zdraví formou společenských aktivit se zařadit do kolektivu,

- **příprava na propuštění** – jedním ze základních cílů výchovného procesu je příprava jedince plně schopného života ve společnosti po propuštění. Tohoto dosahujeme penitenciárním procesem – resocializací, rekvalifikací. Tento proces začíná vstupem do věznice, pokračuje specializovaným působením a přechází do pokusu udržet si získané zaměstnání v civilním životě. Pomáhají mu v tom pracovníci státních nebo nestátních organizací.

Závěrem kapitoly o historii vězeňství, trestu, způsobech jeho výkonu a používaných metodách režimového působení na vězněné osoby chci shrnout získané poznatky. Trest se vyvíjel od nejstarších dob z velmi krutého přes krutý na potupný a ponižující, ale stejně poškozující lidského ducha, když už ne tělo. V současnosti, s rozvojem penitenciárních metod se jednotlivé vězeňské služby snaží o to, aby osoby po vykonání trestu se dokázaly zařadit zpět do společnosti jako rovnoprávní občané a k tomu slouží různé metody režimového působení. V následující kapitole si představíme současné metody a pracovníky, těmito metodami se zabývajícími.

2. Výkon vazby

2.1 Práva obviněných

Výkon vazby znamená vážný zásah do základních práv a svobod člověka. Protože se omezení svobody týká osoby, která ještě nebyla shledána vinou z trestného činu, musí se na ni hledět jako na osobu nevinnou. Toto je pravidlo, které předurčuje způsob zacházení s ní a působení na ni.

Výkon vazby se vykonává ve vazebních věznicích a zvláštních odděleních věznic, ostrahu a úkoly vyplývající z výkonu vazby zajišťuje vězeňská služba. Svoji činnost provádí na základě zákona č. 293 z roku 1993 Sb.(8), vycházející z vnitrostátních i mezinárodních úmluv jako z Listiny základních práv a svobod, z Evropských vězeňských pravidel a Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězňnými. Jelikož se zde uplatňuje presumpce nevinny, smí být obviněný podroben jen nezbytně nutným omezením, k zajištění účelu vazby, nesmí docházet k ponižování lidské důstojnosti, natož k vyvíjení fyzického či psychického nátlaku na osobu obviněného.

Účelem vazby je zajištění osoby obviněného pro účely trestního řízení, případně pro výkon trestu odnětí svobody, zabránění dalšího páčání trestné činnosti a ovlivňování vyšetřování.

Obviněný je přijímán do vazební věznice na základě písemného rozhodnutí soudu. Po základních úkonech jako je např. ověření totožnosti obviněného, kontrola osobních věcí a osobní prohlídka je obviněný seznámen se svými právy a povinnostmi, vnitřním řádem věznice a toto seznámení podepíše. Umístění do cel je diferencováno – odděleně muži od žen, oddělení také ti, proti kterým se vede trestní řízení, nedbalostní trestné činy od úmyslných, mladiství od dospělých, prvotrestaní od zkušených. Při rozdělování se dbá na řadu hledisek, ale především je zde snaha o maximální zmírnění dopadu negativních jevů na psychiku obviněného. V průběhu výkonu vazby je věznice povinna podle aktuálních možností umožnit obviněnému účast na výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech. Obviněného je možno umístit do oddělení se zmírněným režimem, což je zvláštní ubytovací prostor se společným sociálním zázemím, kulturním zařízením, kde se mohou obvinění volně pohybovat a stýkat. Nelze sem umístit obviněného, pokud narušuje stanovený pořádek a kázeň, nebo pokud toto přemístění nedoporučí lékař či psycholog.

O osoby ve výkonu vazby je všestranně postaráno, jak o tělo, tak o duši. Ve vězení působí celá řada registrovaných církví, jejichž bohoslužeb, sezení, individuálních konzultačních hodin se může obviněný zúčastnit, ale nesmí k nim být nucen. Ve vazbě je možno přijímat poštu takřka bez omezení. Kontrola se neprovádí v korespondenci mezi obviněným a obhájcem, konzulárním úřadem země, jejímž občanem obviněný je, nebo organizací provádějící kontrolu nad dodržováním lidských práv. Může v zákonné míře přijímat návštěvy, telefonovat, nakupovat na svoje náklady knihy, denní tisk, časopisy a další tiskoviny si může vypůjčit z vězeňské knihovny. Dále má obviněný právo na osmihodinový nepřetržitý spánek, minimálně jednu hodinu na vycházku ve vymezeném prostoru věznice, zdravotní péči, pracovní zařazení v rámci věznice a samozřejmě ochranu svých práv.

Zaměstnanci věznice jsou plně kvalifikováni k ochraně práv, ale především k zajištění takového působení prostřednictvím zákonných požadavků na obviněnou osobu, aby fyzicky ani psychicky ve výkonu vazby nestrádala, měla čas se připravit na soudní líčení a v rámci věznice měla možnost přehodnotit své jednání. Specialisté ve vazební věznici zajišťují nejen běžný chod kroužků, konzultací a poskytování sociálních služeb, ale věnují se i nebezpečným projevům chování obviněných reagujících na uvěznění. Reakce na uvěznění (9) se projevuje nejčastěji únikem nebo agresí, nezdědkou i náhradním uspokojováním sociálních, psychických a biologických potřeb. Tato reakce je většinou popisována jako krize probíhající v etapách:

1. **Šok** – propuknutí krize je šokem pro tělo i pro duši, projevuje se nejčastěji jako výbuch hysterie nebo naopak jako otupení, deprese.
2. **Popírání krize** – představuje takové jednání, jako by se nic nestalo s příznakem útlumu, apatie a nerespektování reality.
3. **Zajetí krizí** – jedná se o hlavní kapitolu, etapu krize. Neustále se opakuje prvotní etapa, přičemž nejde jen o samotné opakování, ale vlastní způsob zvládnutí krize za pomoci kognitivních, emočních a psychických mechanismů.
4. **Vyrovnávání** – po částečné akceptaci podmínek dochází k adaptaci na nové podmínky, které dotyčný nemůže změnit. Různými způsoby se pokouší dosáhnout svého cíle, kterým je akceptace daných podmínek, nalezení vlastního prostoru a způsob uspokojování vlastních potřeb.
5. **Odeznění** – jedná se o poslední kapitolu, vedoucí ke smíření se s danou situací, může se projevit také jako rezignace, nebo naopak jako odmítnutí akceptace podmínek.

Průvodní znaky se liší případ od případu, nejsilněji působí na prvotrestané, kdy jsou ze dne na den zbaveni pocitu bezpečí, jistot, dostávají se do situací, v nichž nevědí, jak reagovat. Následně může docházet i k mimořádným událostem, jako např.:

- **agrese směřované na okolí** – verbální napadání personálu věznice, kverulantství, útoky vůči spoluvězňům,
- **autoagrese** – projevující se sebepoškozováním, nebo suicidiálním jednáním,
- **soustavné odmítání stravy.**

Většinu příznaků vzniku mimořádné události dokáží včas odhalit a odstranit pracovníci Vězeňské služby formou běžného režimového působení, ale někdy dochází k nečekaně rychlým zlomům v jednání obviněných a odsouzených, kdy se musí řešit až následky takového jednání ve věznici, o kterých bude pojednáváno v jedné z následujících kapitol.

2.2 Povinnosti obviněných

Přestože na tento fakt obvinění rádi zapomínají, jdou povinnosti ruku v ruce s právy. Dodržování povinností je jeden z řady požadavků kladené na obviněné. Dohled nad řádným plněním povinností mají nejen příslušníci Vězeňské služby, každodenně se s obviněnými setkávající, ale i řada specialistů podílející se na režimovém působení. Jak již bylo uvedeno, režim tvoří soustava požadavků na chování a zároveň i způsob jejich vynucení. Práva považují obvinění za samozřejmé, zato povinnosti za omezující, diskriminující a zbytečné. Zato personál systémem těchto požadavků udržuje ve věznici kázeň, pořádek a působí na obviněné v pozitivním slova smyslu.

Obviněný je povinen (10) dodržovat řád výkonu vazby, vnitřní řád věznice, příkazy a pokyny zaměstnanců Vězeňské služby, šetřit majetek a chovat se slušně ke všem osobám, se kterými přijde do styku.

Dále je vyžadováno:

- umožnit kontrolu svých osobních věcí,
- strpět úkony související s jeho identifikací,
- oznámit své onemocnění či úraz,
- oznámit nebezpečí vzniku mimořádné události,
- podrobit se zjištěním na nepovolené omamné látky,
- dodržovat zásady hygieny a další.

Možnosti kázeňských trestů jsou:

- důtka,
- pokuta do výše 1000 Kč.,
- zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby až na dobu jednoho měsíce,
- propadnutí věci,
- umístění do samovazby až na 10 dní.

Kázeňský trest musí být úměrný přestupku. Při rozhodování se posuzují všechny okolnosti v konkrétním případě. Trest nemá působit negativně, má udržet chování obviněných v zákonných mezích, působit výchovně, odradit od další nedovolené činnosti a působit preventivně jak na konkrétního obviněného, tak i na ostatní.

Řízení o kázeňských přestupcích je „malý soud“. Trest lze uložit až po objasnění všech skutečností a prokázání viny. Před uložením kázeňského trestu musí být obviněnému umožněno se k věci vyjádřit. O trestu rozhoduje ředitel věznice nebo jím pověřený orgán. Rozhodnutí o kázeňském trestu musí být učiněno do 15 dnů ode dne, kdy se o něm rozhodující orgán dozvěděl, nejpozději do jednoho měsíce ode dne porušení stanovených pravidel. V případě zabránění věci je věc oznámena okamžitě tomu, kdo měl přestupek spáchat a také tomu, kdo je vlastníkem věci, pokud je znám. Pokud obviněný s rozhodnutím nesouhlasí, může si podat stížnost, která má odkladný účinek.

Pokud si obviněný po dobu šesti týdnů po vykonání trestu plní řádně své povinnosti, může mu ředitel věznice nebo jím pověřený orgán trest zahladit. Po tomto úkonu se na obviněného hledí, jako by nebyl trestán.

Poněkud odlišně mají povinnosti upravené mladiství. I mladiství obvinění mají své povinnosti a při jejich porušení jsou podle zákona potrestáni. Ovšem při uložení trestu se mnohem více zvažuje jeho výchovná funkce, než u dospělého pachatele přestupku. Např. při uložení trestu umístění do samovazby je možno jen na maximální dobu pěti dní. I v samovazbě si mladistvý může číst denní tisk a knihy, přijímat a odesílat korespondenci. Doba zákazu nákupu potravin a věcí osobní potřeby nesmí přesáhnout jeden týden.

Cizinci ve vazebních věznicích, pokud neporušují stanovený pořádek, jsou zařazováni do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem.

Dodržování zákona o výkonu vazby provádí krajské státní zastupitelství, příslušné místu výkonu vazby. Státní zástupce může v kteroukoli dobu navštívit a kontrolovat všechna místa, kde se výkon vazby vykonává. Smí nahlížet do dokladů, posuzovat rozhodnutí a prověřovat, zda rozhodnutí pracovníků vězeňské služby nebyla v rozporu

s předpisy. V opačném případě činí rozhodnutí k nápravě. Mechanismů kontroly rozhodnutí o vztahu k vazebně stíhané osobě je tedy hned několik, nebezpečí protiprávního jednání ze strany personálu věznice je tímto sníženo na minimum. Zákonně jsou tedy upraveny všechny požadavky na režimové působení střežených osob.

3. Výkon trestu odnětí svobody

3.1 Právní úprava výkonu trestu

Výkon trestu odnětí svobody se řídí především zákonem o výkonu trestu odnětí svobody č.169/1999 Sb. Zákonem je též stanoveno spolupůsobení na výkonu, kontrole trestu a výchovném procesu :

- dozor nad výkonem provádí ministr spravedlnosti,
- na převýchovném procesu se podílejí také soudy svým rozhodnutím a také vlastní kontrolní činností (soudce může navštívit odsouzené v místě výkonu trestu, mluvit s nimi, nahlížet do dokumentace),
- zákon umožňuje spoluúčast společenských organizací – církevních institucí, zájmových občanských sdružení na resocializaci odsouzených a přispívají tak ke zvýšení praktického završení výchovného procesu.

Zákon vytváří vhodné podmínky pro převýchovu odsouzeného počínaje jeho pobytem ve vazbě, odsouzením, výkonem trestu a řádným přechodem do občanské společnosti. Tento úkol zajišťují státní orgány – především Vězeňská služba ČR a Probační a mediační služba, úředníci územní samosprávy, mající ve své působnosti dozor nad propuštěnými. Výkon trestu musí respektovat důstojnost vězňů, zachovat jejich zdraví a působit na ty stránky odsouzenčovy osobnosti, které mu po propuštění z věznice pomohou vést řádný život.

Odsouzení jsou ve věznici rozděleni podle různých kritérií (11) :

- mladiství od dospělých,
- recidivisté od prvotrestaných,
- odsouzení za úmyslné trestné činy od nedbalostních trestních činů,
- trvale pracovní nezařaditelní,
- odsouzení s poruchami chování nebo poruchami duševními,
- s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí.

Dalším důležitým prvkem zmiňovaným v zákoně o výkonu trestu je spoluúčast na převýchově, ale zejména na vytváření podmínek k plynulému přechodu do civilního zaměstnání a života vůbec s orgány sociálního zabezpečení a dalšími institucemi zajišťujícími postpenitenciární péči. Těmi se však budu zabývat v jiné kapitole.

A poslední důležitou součástí, kterou chci uvést, je kontrola nad samotným průběhem trestu odnětí svobody. Provádí ho krajské státní zastupitelství místně příslušné konkrétní věznici. Při dozoru nad výkonem výkonu trestu je státní zástupce zejména oprávněn (12) :

- kdykoli vstupovat do všech míst, kde se vykonává výkon trestu,
- hovořit s odsouzenými, nahlížet do jejich dokumentace,
- kontrolovat, zda rozhodnutí Vězeňské služby vůči odsouzenému byla v souladu se zákony,
- vydat příkaz k okamžitému propuštění nezákonně držené osoby.

Přestože Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v sobě zahrnuje všechny důležité kategorie působení na odsouzencovu osobnost včetně zajištění jeho práv, některé části jsou uvedeny jen rámcově a konkrétně se rozpracovávají až podle situace v jednotlivých věznicích či jednotlivých typech věznic a jejich vnitřních řádech.

3.2 Výkon trestu v jednotlivých typech věznic

Rozhodnutí o tom, do kterého typu věznice bude odsouzený umístěn, vydává soud. Ten také rozhoduje o konkrétní věznici, ve které osoba výkon trestu nastoupí, o jejím dalším přeřazení v rámci stejné kategorie rozhoduje generální ředitelství Vězeňské služby. Žádost o přeřazení do jiného typu věznice podává buď sám odsouzený, nebo ředitel věznice. Ředitel věznice soudu předkládá hodnocení odsouzeného, výsledky jeho programu zacházení, průběh výkonu trestu, úspěšnost ochranného léčení, pokud se mu odsouzený podrobil a další doklady mající vliv na rozhodování soudu. Věznice se liší podle způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a rozsahem možností daných jednotlivými typy. To má v důsledku podněcovat odsouzeného k co nejlepšímu chování a dosažení možnosti přemístění do „mírnějšího“ typu věznice. V současnosti Zákon o výkonu trestu člení věznice do čtyř typů:

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

- vedle již zmíněných typů věznic jsou zřízeny věznice zvláště pro mladistvé a v jednotlivých věznicích mohou být oddělení různých typů, pokud to neohroží účel výkonu trestu.

a) Věznice s dohledem jsou věznice s naprosto minimálním střežením. Nezabezpečují se žádnými stavebně technickými prostředky. Dozor zde provádějí vychovatelé Vězeňské služby. Denní režim je uzpůsoben pracovním aktivitám odsouzených. Odsouzení většinou pracují, ať již ve vlastní věznici, nebo na pracovištích mimo objekt věznice bez dozoru zaměstnance Vězeňské služby. Ložnice odsouzených se nezamykají. V mimopracovní době mohou nosit vlastní oděv a zúčastňovat se aktivit mimo věznici. Dále odsouzenému umožněn volný pohyb mimo věznici v souvislosti s návštěvou až na dobu 48 hodin.

b) Ve věznici s dozorem provádějí kontrolu odsouzených kromě vychovatelů již i příslušníci Vězeňské služby. Odsouzení zařazení do tohoto typu věznice se po věznici pohybují volně, ale ložnice jsou na noc již uzamykány. Vězni pracují buď ve vlastní věznici, nebo na pracovištích mimo objekt věznice, většinou bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby. V mimopracovní době je jim povolen civilní oblek k nošení. Na kulturní a jiné akce mimo věznici jsou převážně doprovázeni zaměstnancem.

c) Věznice s ostrahou jak již název napovídá je již zabezpečena stavebně technickými prostředky. Ostrahu zajišťují příslušníci Vězeňské služby. Odsouzení pracují ve vymezeném prostoru věznice, nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Volný pohyb odsouzeného v rámci pracovní činnosti mimo věznici lze udělit jen mimořádně, pokud není podezření, že tohoto nezneužije. Ve věznici se odsouzení pohybují jedině pod dohledem zaměstnance a na ubytovnách jsou uzamykáni i přes den. Zvláštní péče je věnována zejména resocializačním programům a programům zacházení.

d) Věznice se zvýšenou ostrahou představují nejvýše zabezpečené vězeňské objekty u nás. Jsou sem zařazováni odsouzení za násilnou trestnou činnost s dlouhodobými tresty, recidivisté a doživotně odsouzení. Pohyb vězňů je umožněn pouze pod dohledem zaměstnance a jejich cely jsou po celý den uzamykány. Pohyb po věznici není povolen ani za účelem pracovní činnosti. Tu vykonávají v uzavřených prostorech, nebo na celách. Kulturní akce uvnitř věznice smí vězeň navštívit jen na povolení s odsouzenými zařazenými do stejné diferenční skupiny.

3.3 Vnitřní řád věznice

Vnitřní řád věznice určuje denní režim ve věznici, organizaci pohybu odsouzených, programy zacházení, aktivity, veškerou činnost vězňů ve věznici Stanoví ho ředitel konkrétní věznice a schvaluje ho generální ředitelství Vězeňské služby. Je pro každou věznici jiný, daný jejími specifickými podmínkami – stavebním umístěním, počtem vězňů, typem věznice, druhem oddělení ve věznici. Ale neobsahuje jen časový harmonogram, přestože je to jedna z nejdůležitějších věcí pro organizaci života ve věznici, obsahuje také mnoho položek spoluurčujících režimové působení na vězně. Na vězně jsou kladeny takové požadavky, aby po propuštění dokázali žít takovým způsobem, jaký je obvyklý ve většinové společnosti. Nároky na hygienu jsou naplňovány požadavky na čistotu oblečení, těla a úklid ubytovacích prostor. Přitom je zabezpečena teplá voda, hygienické prostředky a zajištěna výměna prádla. Vnitřní řád stanoví, která ubytovna v který den co mění, co uklízí. Za dobře provedenou práci jsou pochváleni, za špatně nebo neodvedenou činnost jsou vězni potrestáni.

Režim je nastaven jednoduše a na jeho dodržování se přísně dohlíží. Nejde jen o to, aby si odsouzený včas vyměnil spodní prádlo, ale aby si hlavně uvědomil, proč to má udělat.

Ubytování je ve věznicích buď v celovém systému, nebo po jednotlivých oddílech. Jeden oddíl znamená většinou chodbu se vstupy do jednotlivých ložnic. Chodba je přepažena katrem. Za chod oddílu je zodpovědný vychovatel, přičemž spolupracuje se specialisty, příslušníky Vězeňské služby a také se samosprávou oddílu z řad odsouzených. Odsouzení pracující v oddílové samosprávě se spolupodílejí na činnosti oddílu a vnitřní hierarchií si pěstují sociální vazby.

Ve vnitřním řádu je upravena doba vycházek, ústroj na vycházku, nástupy k lékařskému ošetření (kromě akutních případů), způsob přijímání a odesílání korespondence, užívání telefonu pro hovory s osobami blízkými, přesné provádění návštěv, uspokojování kulturních potřeb, duchovní a sociální služby, způsoby nákupu potravin a věcí osobní potřeby, přijetí balíčku, příjem peněz a možnosti vlastního způsobu organizace života ve věznici.

Věznice zajišťuje zařazení odsouzeného do zaměstnání podle různých kritérií (např. zdraví, zkušenosti, znalosti), odměňování odsouzených za práci a vytváření podmínek pro zvyšování jejich kvalifikace (13). Práce byla vždy považována za jeden z nejlepších

způsobů nápravy odsouzeného, a proto je mu i dnes věnována vysoká pozornost. Vězeň již není otrok, ale osoba měnící pod dohledem specialistů svůj hodnotový žebříček, vydělávající si na náklady výkonu trestu, pohledávky mimo věznici a připravující se na nové zaměstnání po propuštění. Ale peníze byly vždy vysoká motivace.

Zaměstnat odsouzeného nemusí jen věznice v rámci vlastní údržby zvané Táborová režie, ale i nestátní subjekt provozující podnikatelskou činnost buď přímo ve věznici (řada věznic má vlastní výrobní zóny), nebo na pracovištích mimo věznici. Za odvedenou práci odsouzenému náleží odměna. Po odečtení daní se odměna snižuje ještě o výživné na děti, pokud je odsouzený povinen jim poskytovat výživu, o příspěvky na péči o dítě v ústavní nebo ochranné výchově a samozřejmě o úhradu nákladů výkonu trestu. Zbytek po odečtení všech srážek se rozdělí na kapesné a úložné. Úložné se odsouzenému vyplácí při propouštění odsouzeného z výkonu trestu.

Dalším způsobem působení na rozvoj osobnosti odsouzeného je uspokojování jeho kulturních potřeb. Odsouzenému je možno do věznice zasílat denní tisk, časopisy a knihy, stejně jako si tyto může půjčovat ve vězeňské knihovně zdarma. Stejným postupem je možno zapůjčit, či vlastnit stolní hry, nebo publikace k dalšímu vzdělávání. Zásilka s tiskovinami a případně věcmi osobní potřeby je do věznice doručena běžným způsobem – poštovním balíkem, podléhajícím kontrole zaměstnanců věznice.

Přestože je o odsouzené postaráno po všech stránkách, mohou si ve vězeňské prodejně nakupovat věci denní potřeby, potraviny a to formou bezhotovostní platby z úložného.

Zvláštní kapitolu tvoří pravidla pro chování odsouzených ve věznici zahrnující jednak všeobecná pravidla hygieny, dodržování bezpečnostních pravidel, třídění odpadu, zákazy zasahování do elektroinstalace, provoz kuřáckých koutků, zákaz zneužívání omamných látek, organizace hromadných akcí, způsoby přemísťování do jiných věznic, základy programů zacházení, pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně výchovné a zájmové aktivity.

Aktivity ve věznici jsou pro většinu odsouzených stejné, ale jejich podmínky se liší podle toho, ve které skupině vnitřní diferenciaci je odsouzený zařazen. Vnitřní diferenciaci dělí vězně zařazené do jednoho typu věznice na tři kategorie. Do které bude ten který zařazen závisí v podstatě jen na něm, na jeho přístupu k plnění povinností, k naplňování programu zacházení, jeho chování a postojích k výkonu trestu.

Cílem diferenciací je motivovat odsouzené k aktivnímu přístupu k plnění povinností a důslednému naplňování programu zacházení.

Do první skupiny vnitřní diferenciací se zařadí vězni jejichž přístup k plnění povinností, naplňování programu zacházení, chování a jednání je příkladné a aktivně se podílejí na životě ve věznici i mimo ni. Do druhé skupiny jsou zařazeni vězni s bezproblémovým chováním, splňující požadavky na ně kladené. A ve třetí skupině se nacházejí vězni problémoví (s neovládanými poruchami chování, afektivním chováním, aj.). Zařazení vězně do první diferenční skupiny znamená pro dotyčného získání řady výhod: možnost návrhu ředitele věznice na podmíněné propuštění, udělení odměny, volného pohybu mimo věznici, povolení návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly, jednorázový nákup do výše 800 Kč., sledování televizních programů nad stanovený rámec aj. Ve druhé skupině je paleta výhod již méně pestrá a ve třetí se již prakticky neuplatňují. Jak bylo předesláno výše – záleží jen na vězni, jakou cestou se chce dát. Již ve věznici odsouzeným nabídneme nový hodnotový žebříček, ukážeme jak nových hodnot dosáhnout a budeme se snažit je přesvědčit o tom, že je to pro ně ta jediná správná cesta. A pokud ne, je tu žebříček trestů, čekající na ty, kteří z pravé cesty sešli. Personál věznice využije všech zákonných prostředků, aby odsouzenému ukázal správný směr a motivoval ho ke správnému způsobu života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

3.4 Práva a povinnosti odsouzených

Současné věznice již nejsou nápravně výchovné tábory a jim podobná zařízení, ale organizace spojující v sobě především funkce zajišťovací a převýchovné. Odsouzeným jsou přiznána veškerá možná práva, aby došlo k co možná nejmenším zásahům do jejich psychiky, ale zároveň je po nich vyžadováno plnění řady povinností související s jejich resocializací. Po opuštění brány věznice má, nyní jako již svobodná osoba, vědět za co byla zbavena svobody, jaká práva někomu upřela, jaké povinnosti nesplnila. K tomuto slouží již řada výše uvedených institutů, ale i další, kterými se budu dále zabývat.

K základním způsobům převýchovy patří dodržování základních práv a vyžadování povinností. Povinnostmi se rozumí dodržování takových způsobů chování a reagování, které se v naší zemi považují za správné. Ale na druhou stranu jsou jim zajištěna všechna práva s ohledem na podmínky věznění.

Práva odsouzených (14) se příliš neliší od práv zajišťovaných osobám ve výkonu vazby. Zákon o výkonu trestu stanoví rozsah práv pro osoby ve výkonu trestu.

O náboženskou svobodu se starají zástupci státem povolených církví formou náboženských obřadů, individuálními pohovory, zajištěním náboženské literatury, pořádáním přednášek a besed s etickou tematikou připívající k přípravě odsouzených k propuštění. Odsouzený má právo zúčastnit se těchto aktivit a být členem zákonem povolené církve dle vlastního výběru.

Podle zákona je odsouzený zařazený do práce vykonávanou pro věznicí, povinen tuto vykonat. Přitom se přihlíží k jeho zdravotnímu stavu, odborným znalostem a dovednostem.

Po odsouzených se vyžaduje hrazení pohledávek - kromě vlastního pobytu ve věznicí také za porušení léčebného režimu, úmyslné újmy na zdraví, nepodrobení se lékařskému zákroku, ke kterému dal předtím souhlas. K úhradě léčebného zákroku se ještě připočítávají náklady střežení odsouzeného ve zdravotním zařízení, náklady na dopravu a předvedení.

Další splátky čekají odsouzeného při způsobení úmyslné škody Vězeňské službě nebo jinému subjektu, u kterého pracuje, vědomým porušením pravidel bezpečnosti práce nebo povinností. S těmito povinnostmi jsou odsouzení seznamováni při příjmu do věznice. Vědomí následků při porušení zákona je důležitým motivačním prvkem.

Během výkonu trestu je odsouzená osoba zbavena některých občanských práv jako je např. právo na soukromí, nedotknutelnost osoby, svoboda pobytu a pohybu, zachování listovního tajemství, nesmí zakládat politické strany, musí strpět úkony související s jeho identifikací, povinnost podrobit se preventivním prohlídkám, lékařským prohlídkám a jiným úkonům k zajištění nalezení nepovolených předmětů. Přesný výčet povinností obsahuje zákon o výkonu trest odnětí svobody.

K právům a povinnostem neodmyslitelně patří kázeňské odměny a tresty (15). Za plnění povinností je odsouzený odměněn, za jejich porušení, nerespektování či obcházení potrestán.

K udělení kázeňské odměny zajisté nestačí jen to, že si odsouzený splní minimum základních povinností a je automaticky pochválen. Jsou vedeni k tomu, aby takové věci dělali samozřejmě. K získání odměny je zapotřebí, aby vězeň svoje povinnosti plnil zodpovědně, příkladně, dlouhodobě a svým chováním naplňoval účel výkonu trestu.

Kázeňský trest se uloží za zaviněný přestupek proti řádu, zákonu. Od jeho uložení je možno upustit, pokud samotné projednání postačí k nápravě. Trest je následek za porušení povinností.

Zákon o výkonu trestu stanoví odměny i tresty.

Odměnou je:

- pochvala,
- mimořádné zvýšení doby trvání návštěvy v kalendářním měsíci až na 5 hodin,
- povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby,
- zvýšení kapesného, nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- věcná nebo peněžitá odměna,
- rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity,
- povolení opustit věznici na 24 hodin v souvislosti s návštěvou, nebo programem zacházení,
- přerušování výkonu trestu.

Trestem je:

- důtka,
- snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- pokuta až do výše 1000 Kč.,
- propadnutí věci,
- umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- umístění do samovazby až na 20 dnů,
- odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

Uložení kázeňského trestu lze podmíněně odložit na zkušební dobu až 6 měsíců. Uložení trestu není aktem bezhlavé represe, je podmíněno objasněním přestupku a dokázáním viny. Před rozhodnutím musí být odsouzenému umožněno se k němu vyjádřit. Trest má být úměrný přestupku, při jeho posouzení se berou v úvahu okolnosti při spáchání činu a zejména fakt, že trest má odsouzeného poučit, usměrnit jeho chování, donutit k přemýšlení. Není účelem potrestat, ale převychovat.

3.5 Specializovaná oddělení

Pro všechny odsouzené platí stejná pravidla. Ale každý člověk je jiný, jinak se chová a reaguje a jinak na každého působí prostředí věznice. Pro ty odsouzené, kteří se z rozličných příčin nedokáží sami přizpůsobit podmínkám věznice, jsou připraveny specializovaná oddělení, kde se o ně starají specialisté z oddělení výkonu trestu.

Tato oddělení jsou zaměřena na specifické skupiny odsouzených: osoby s poruchami chování, poruchou osobnosti, duševní poruchou způsobenou např. požíváním návykových látek, nebo odsouzení s nařízenou ústavní léčbou.

Speciální oddělení jsou zřízena odděleně od ostatních ubytovacích prostor věznice tak, aby byl zabezpečen účel intenzivního a speciálního působení na tyto odsouzené. Součástí takového oddělení je speciální terapeutická místnost používaná k individuální či skupinové terapii a poradenství.

O zařazení vězně do tohoto oddělení rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborné komise. Komise bývá složena z: vedoucího výkonu trestu, psychologa, speciálního pedagoga, lékaře, sociálního pracovníka a vychovatele. Komise ve stejném složení rozhoduje i o ukončení pobytu odsouzeného na specializovaném oddělení. Hlavním cílem oddělení je připravit somaticky a duševně slabší jedince na samostatný život po propuštění z výkonu trestu.

Na každého jednotlivce se působí jiným způsobem se zřetelem na aktuální potřeby a zájmy. Konkrétní metody stanoví speciální pedagog po dohodě s psychologem oddělení výkonu trestu. K působení se používá zvláštního způsobu komunikace a činnosti terapeuticko-výchovného charakteru. Umístění odsouzení jsou cíleně zařazováni do činností na oddíle, jsou jim přidělovány úkoly a povinnosti s cílem začlenit je do kolektivu.

Mezi základní metody a formy působení patří:

Využívání komunity odsouzených – pravidelně prováděná komunitní sezení s cílem řešit aktuální problémy. Komunitu vede speciální pedagog, vychovatel, terapeut, aj.

Individuální psychoterapie – využívá se k řešení problémů jednotlivce. Vede psycholog nebo terapeut. Využívají se vhodné prostory s audio a video technikou.

Skupinová terapie – slouží ke změně postojů a k vytváření motivace v právě přetvářené skupině. Sezení se účastní psycholog, speciální pedagog, terapeut.

Aktivity výchovné, vzdělávací, terapeutické – pod vedením specialistů jsou odsouzení vedeni k aktivnímu prožívání volného času se zaměřením na praktické využití v životě.

Nestandardní oddělení nemusí být uzpůsobeno jen pro vězně psychicky narušené, či jinak handikepované. Může být zřízeno např. pro matky s dětmi, aby byl vytvořen prostor pro jejich klidné soužití s co nejmenším negativním působením na rozvoj dětí. Nebo ve většině věznic využívaná **oddělení nástupní a výstupní**. Prvně jmenované slouží, jak název napovídá, při příjmu odsouzeného do věznice, kde se seznámí se všemi důležitými aspekty života ve věznici. Oddělení výstupní připravuje vězně, především ty s dlouhými tresty odnětí svobody, na přechod do civilního života. Specialisté se zaměřují především na sebeobslužnou činnost a sociálněprávní poradenství.

Dalším typem specializovaného oddělení je **oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením**. Využívá se především pro doživotně odsouzené muže, ženy s dlouhodobými tresty, pro odsouzené s poruchami chování. Přihlíží se zejména k nebezpečnosti těchto odsouzených za využití dostupných prostředků k ochraně společnosti, zabránění dalšího páčání trestné činnosti. K zajištění bezpečnosti se používají technické a stavební prostředky, elektronické systémy a zvláště upravené zásady vstupu, např. do takového oddělení nesmí vstoupit zaměstnanec věznice sám, bez zajištění příslušníkem Vězeňské služby.

Jiným typem je **ústav pro výkon zabezpečovací detence**. Slouží k zajištění ochrany společnosti a jako místo pro terapeuticko výchovné působení na osobu odsouzenou, která je sem umístěna na základě rozhodnutí soudu. O odsouzeného se stará tým specialistů s cílem odstranit z jeho osobnosti ty složky, které jsou nebezpečné pro společnost. Rozhodnutí o ukončení zabezpečovací detence podává to zdravotnické zařízení, ve kterém je ochranné léčení vykonáváno okresnímu soudu, v jehož obvodu se ochranné léčení vykonává.

Ke specializovaným oddělením řadíme též bezdrogovou zónu. Účelem **bezdrogové zóny** (16) je zamezit odsouzeným v přístupu k návykovým látkám, snížení zdravotních a sociálních rizik závislosti a umožnění specialistům bližší přístup k osobnosti odsouzeného. Jsou sem přijati odsouzení, kteří nebyli a nejsou uživateli návykových látek. Program zacházení se zaměřuje na prevenci zneužívání drog, ovlivnění myšlení a pohledu vězňených osob na drogy a jiné závislosti.

Poradna drogové prevence je jednou aktivít, která se zabývá především oblastí preventivního působení a pomocí odsouzeným již drogově závislým, a to formou individuální nebo skupinové terapie a zdravotní péče v oblasti návykových látek. V komisi působí: speciální pedagog, psycholog, vychovatel – terapeut, sociální pracovník, lékař, popř. jiný zdravotní personál.

Zákon o výkonu trestu myslí i na ty vězně, kteří svým chováním již ohrozili bezpečnost ve věznici, chovají se agresivně, poškozují majetek, či jiným způsobem narušují řád výkonu trestu. Pro ty je připraveno **uzavřené oddělení**. Sem nastupují odsouzení k vykonání kázeňského trestu. Uložení takového trestu předchází právní procedura, zjišťující vinu za spáchaní kázeňského přestupku, jeho společenskou nebezpečnost a schopnost odsouzeného se ze své chyby poučit. Před nastoupením kázeňského trestu je odsouzený prohlédnut lékařem (záleží na typu trestu) zda je způsobilý takový trest nastoupit. Pokud mu byl uložen trest celodenní nebo trest samovazby, nesmí kouřit, číst denní tisk, knihy nebo jiné publikace, vyjma literatury právnické a náboženské, nesmí odpočívat na lůžku mimo dobu k tomu určenou vnitřním řádem. Při celodenním umístění do tohoto oddělení je povinen vykonávat úklidové práce a jiné činnosti nezbytné k zajištění chodu věznice. Je-li mu uložen trest mimopracovního umístění do uzavřeného oddělení, odchází sem po ukončení své pracovní doby.

Výčet specializovaných oddělení není úplný, ale pro rozsah této práce je důležité ukázat, jakými způsoby se režimově působí na osoby ve vězení. Na většinu se působí standardními metodami, na speciální případy pamatuje zákon speciálními odděleními.

Abychom stanovili co nejefektivnější způsob režimového působení, musíme zpracovat komplexní zprávu o odsouzeném, která bude výsledkem šetření provedeného pedagogem, psychologem, lékařem, sociálním pracovníkem. Na jejím základě se zpracuje tzv. **program zacházení** tvořící cíl výchovného působení, metody, jak cíle dosáhnout a četnost hodnocení. Program zacházení je výchovný prostředek, jehož základem je vedení odsouzených k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu. Program zacházení je veden specialisty, převážně speciálním pedagogem a je zaměřen na pokrytí těchto hlavních oblastí (17):

Zaměstnání - pracovní aktivity různého charakteru zajišťující získání pracovních návyků a odpovědnosti za vykonanou práci potřebných po propuštění z věznice.

Vzdělání – realizuje se buď samostudiem, nebo účastí na zájmových kroužcích a kurzech. Zájem z řad odsouzených je především o výuku na PC, kurzy cizích jazyků,

ale i získání znalostí ze základů českého jazyka. Dále kurzy sociálně právní pomoci, či poučení o povinnostech uchazeče na úřadu práce.

Speciálně výchovné aktivity – individuální či skupinové činnosti s terapeutickými prvky, např. sociálně – pedagogický výcvik, pracovní terapie, návštěvy protidrogové poradny, sociální výcvik. Zaměřují se na zvládnání zátěžových situací nebo získání schopnosti uspokojovat své potřeby společensky vhodným způsobem.

Zájmové aktivity – volnočasové aktivity zaměřené na sociálně přijatelné způsoby trávení volného času a vlastní seberealizaci. Jedná se především o kroužky různého zaměření, sportovní činnosti, vzdělávací činnosti.

Rodinné a sociální vazby – extramurální aktivity zaměřené na získání, udržení a rozvoj sociálních vazeb. V průběhu výkonu trestu se odsouzený snaží udržovat rodinné vazby a před propuštěním se aktivně připravuje na další život.

Přestože prakticky celý den je ve věznici odsouzený veden v rámci Programu zacházení ke správnému způsobu myšlení a chování, nemůžeme plně zamezit vzniku negativní jevů. Pod vlivem řady situací (20), kterým je odsouzený vystaven - stres vyvolaný samotným uvězněním, zátěž vyvolaná pracovním zařazením, strach z pohybu ve skupině odsouzených, špatné zprávy z domova, ztráta „normálního“ sexuálního života, změny zdravotního rázu, aj. reaguje každý odsouzený po svém. Extrémním způsobem řešení výše uvedených situací mohou být: hladovky, pokusy o sebevraždu, jiná sebepoškození, šikana spoluvězňů, sexuální nátlak, poškozování osobního majetku, krádeže, verbální a fyzická agrese vůči personálu věznice, organizování vzpour a nepokojů, útěky, aj.

Dále se u vězně může projevit proces zvaný **prisonizace** – zvýšená adaptace na podmínky ve věznici. Zde se velmi snižuje možnost readaptace odsouzeného do společnosti po jeho propuštění. Tento proces má dvě složky: **institucionalizaci** a **ideologizaci**.

Institucionalizace se projevuje přijetím vysoce organizovaného vězeňského života, kdy je vše dopředu dáno a zabezpečeno. Vězeň se o nic nestará, jen slepě poslouchá.

Ideologizaci rozumíme přijetí subkulturních norem z vězeňského prostředí. Sžije se s novými nepsanými pravidly, řády a novým jazykem – vězeňským argotem (18), jeho používání je jedním z aspektů prisonizace. Vězeňský argot je mluva částečně uměle vytvořená, z větší části však obsahuje slova přejatá a překroucená. Někteří autoři chápou argot jako druh profesního slangu, neboť v době jeho vzniku byly zlodějství a jiné antisociální činnosti vnímané jako profese, byť společností odmítané.

Mimo dohled vězeňských pracovníků žijí vězni vlastní, tzv. **druhý život**. Vyznávají vlastní žebříček hodnot, vlastní hierarchii s novými, přesně danými, rolemi. Každý člen komunity má svoje postavení, povinnost a práva. Na nejvyšším stupínku stojí „král“ s takřka neomezenou mocí, obklopený tělesnými strážci a pod nimi pracujícími „dělníky“ odvádějícími „špinavou“ práci.

Dalším projevem prisonizace je tzv. kolchoz. Ten vzniká jako důsledek nedostatku určitého druhu zboží (káva, tabák, značkové oblečení, obuv, cigarety, drogy, aj.), kdy je takový „tovar“ distribuován pomocí černého trhu. Jiným druhem projevu druhého života odsouzených je organizování hazardních her, soubojů, obchod s léky tzv. „klepkami“, umožnění zavolat si z mobilního telefonu nebo vynesení zprávy z věznice, aj.

3.6 Alternativní tresty a postpenitenciární péče

Režimově působit můžeme i na osoby sice soudem řádně odsouzené, ale do věznice nenastoupivší. Může se jednat o jedince podmíněně odsouzené nebo odsouzené k alternativním trestům. V této kapitole se budeme zabírat novodobými směry režimového působení na odsouzené osoby, které nepodléhají přímé a celodenní kontrole státu.

Kromě všeobecného povědomí o škodlivosti věznění na lidskou psychiku je dnes zpracována řada výzkumných studií na toto téma se stejným výsledkem. Po roce 1989 se takovéto názorové proudy rozšířily i u nás a měly za následek právní potvrzení trestů umožňujících některým zákonně odsouzeným vykonat si trest na svobodě.

Nespornými výhodami jsou následující (19):

Humanitární – pro nápravu pachatelů drobné, nenásilné a společensky ne tolik nebezpečné trestné činnosti není zbavení svobody nezbytné a naopak získání „školy zločinu“ ve věznici by bylo škodlivé.

Ekonomické – výkon trestu je drahá záležitost a v případě, že jediný živitel nastoupí do věznice, připadá státu jeho role živitele.

Pragmatické – osoba, která vykonává trest na svobodě, si zachovává všechny sociální a pracovní vazby ve společnosti, nepřijde o zaměstnání, pachatelovy děti jsou vychovávány v úplné rodině, po vykonání trestu pokračuje v občanském životě jako by se „nic“ nestalo. Již z výše uvedeného historického přehledu vyplývá, že s postupem

humanismu do vězeňských zařízení se hledají jemnější způsoby potrestání viníků. Od poprav a usekávání jednotlivých částí těl se přešlo k pranýřům a od práce prováděné trestanci z městských šatlav se pracovní povinnost vězňů přeměnila ve veřejně prospěšnou činnost.

Alternativní trest je trest nespojený s odnětím svobody, odsouzený musí být schopen splnit stanovené podmínky (např. mít dost peněz na uložený finanční postih), sankce musí být úměrná závažnosti protispolečenského činu a délce odnětí svobody, která by za něj byla jinak uložena.

Alternativní trest především umožňuje si trest aktivně odpykat. Zatímco ve vězení je postaven do pasivní role (ve vazbě čeká, až mu soud jeho čin dokáže, přičemž hledá chyby všude kolem sebe, jen ne u sebe a ve vězení čeká, kdo a jak s ním bude pracovat na jeho resocializaci), na svobodě může vše řešit sám, počínaje přiznáním viny sám sobě a hledáním konstruktivního řešení odčinění. Již tato změna myšlení je výhra. Alternativním trestem především zabráníme poškození osobnosti odsouzeného tím, že nedojde ke kontaktu se zločinnou populací ve vězení a také umožněním rozvoje jeho psychiky v osobnost obohacenou o novou životní zkušenost, ale nezlomenou vlastní chybou.

Tím, že nenastoupí do výkonu trestu, dotyčný nezíská u okolí ani punc kriminálního, což je důležité i pro jeho vnitřní sebehodnocení. Ve vězení se sice s odsouzeným individuálně pracuje, ale po individuální terapii je odveden zpět do komunity ostatních vězňů a ohrožen tzv. druhým životem, zatímco na svobodě je po návštěvě specialisty sám se svým svědomím.

Zatímco v Evropě a v severských zemích mají zkušenosti s alternativními tresty veskrze kladné, u nás bojujeme s nedůvěrou v pozitivní přínos takového trestu pro společnost a pro další vnitřní vývoj odsouzeného.

Vhodnými alternativami trestu odnětí svobody jsou:

- podmíněné odsouzení, nebo podmíněný odklad,
- domácí vězení,
- probace,
- služba pro veřejnost a náhrada škody,
- obecně prospěšné práce,
- práce ve společenském zařízení, jde-li o práci v denní době,
- nucená ambulantní nebo ústavní léčba,
- veřejná důtka.

Alternativní tresty v podobě, jakým jsou ošetřeny v zákoně skýtají vítanou možnost režimového působení, na který jsme dosud nebyli zvyklí. Více než na státem placených odbornících, pracujících v jeho režii na obnově odsouzencova charakteru, záleží nyní na odsouzeném samotném, zda nabízenou šanci nepromarní.

Péče, následující po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se nazývá **postpenitenciární**. Jedná se o zvláštní druh sociální péče zaměřované kdysi jen na jedince propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody a z ochranné výchovy (u mladistvých), ale nyní poskytovaná i dalším osobám, které potřebují tzv. **včasnou pomoc již ve fázi trestního řízení u obviněné osoby** (20).

Tato je zaměřena na sociální otázky již v době vazebního stíhání a pomáhá překlenout nejistoty a mezery ve znalostech především právního a sociálního systému. V době vazebního stíhání vypomáhají zejména sociální kurátoři obviněným a jejich rodinám s vyrovnáním se s odloučením a udržením sociálních vazeb, informují ho co lze od soudu očekávat, na koho se obrátit o radu. Jde o součást režimového působení, kdy jsou obvinění informováni o právech, povinnostech, vhodných způsobech reagování na nastalé i očekávané situace a sankcích za porušení povinností.

Při výkonu trestu se pokračuje v udržování sociálního zázemí, protože když se odsouzený nebude mít kam vrátit, jeho cesta na šikmou plochu je ve značné míře předurčena. V této době se plně zapojují do sociální činnosti sociální pracovníci Vězeňské služby jak při práci s odsouzeným, tak při spolupráci se sociálním kurátorem v „civilu“.

Speciální pedagog, psycholog a sociální pracovník ve věznici zpracovávají resocializační program, určený pro konkrétního jedince, který ho od počátku uvěznění připravuje na přechod do občanského života. Ve věznici na odsouzeného režimově působí řada specialistů – vedou ho radou i příkladem, vedou jeho dokumentaci, průběžně upravují jeho resocializační program a v případě negativních reakcí ho pedagogicky „usměrní“. Odsouzený je tedy nenásilnou formou připravován na svoji další roli – propuštěného vězně.

Při přípravě na propuštění spolupracují sociální pracovníci ve vězení a venku velmi těsně zejména při předávání získaných poznatků o odsouzeném (ale především o vyzkoušených postupech vedoucích v usměrnění odsouzence do správných mezí).

Po propuštění je sociální péče poskytována na základě dobrovolnosti, ale v některých případech má formu donuceného státního dozoru nad zvláště narušenými osobami v době jejich adaptace na nové podmínky, kdy je velké riziko selhání.

Postpenitenciární péče se projevuje jako pomoc při hledání pracovního zařazení, zprostředkování ubytování, finanční podpora, pomoc při začleňování se do sociálního prostředí a také jako sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně-právních.

Postpenitenciární péče i alternativní tresty spolu vzájemně souvisí, byť se to zpočátku nezdá tak zřejmé. Pokud uspějí pracovníci Probační a mediační služby při působení na odsouzeného v průběhu alternativního trestu a tento naplní očekávání, jsou splněny všechny předpoklady ke zdárnému občanskému životu, splní se tedy všechny podmínky, proč stát k alternativním trestům sahá.

Pokud tato očekávaná situace nenastane a odsouzený z důvodu nesplnění podmínek alternativního trestu nastoupí do věznice, přichází penitenciární a později postpenitenciární péče, aby našla důvod, proč odsouzený selhal, a zajistila nápravu.

Náprava se děje pomocí pedagogicko výchovných metod, dodržováním práv a vymáháním povinností, výchovným působením na odsouzencovu soustavu hodnot, na jeho myšlení. **To, co mají obě složky sociálního působení společné je režim, režim jako základ sociální praxe.**

4. Režim

Kapitola o historii působení režimu byla těsně spjata s historií vězeňství, neboť režimové působení bylo prováděno především za jeho zdmí. Ale nebylo tomu tak vždy. Jak bylo předesláno, již mniši v dobách ranného křesťanství ovlivňovali své těla tvrdou sebekázní, aby tak zprostředkovaně působili na svoji mysl. Pozdější vězeňské systémy z nich převzaly to, co bylo vyzkoušeno, a vědělo se, že funguje. A to byl režim.

Režim je jedním ze základních znaků převýchovy. Je-li odsouzená osoba vystavena pravidelnému, důslednému a nejlépe dlouhotrvajícímu působení jasně daných pravidel chování, vystupování a reagování, je-li donucena řádně dodržovat normy ve společnosti obvyklé (hygienické, právní, kognitivní), můžeme doufat v jejich zvnitřnění. Historie je plná pokusů o hledání těch nejúčinnějších metod převýchovy odsouzených osob (režim samovazby, mlčení, smíšený, atd.), kdy se přecházelo od pouhé izolace k modelům působení různými složkami režimového působení (nejčastější byla práce) na osobnost odsouzence. Dnes vězně již nenapравujeme jen prací či pohrůžkou fyzických trestů, ale

celým komplexem metod, které jsou vyzkoušeny a prověřeny generacemi našich předchůdců.

Funkce režimu (výchovná, represivní a zajišťující – viz. kap.1.1) jsou zakomponovány do systému celodenního působení, se kterým se vězněná osoba setkává každý okamžik svého pobytu za mřížemi. Nejsou to metody kruté, ani ponižující (na to dohlíží členové státních i nestátních institucí), jsou právně podložené (vězeňská služba se řídí Evropskými vězeňskými pravidly i Mezinárodními standardními pravidly OSN – viz. kap.2.1) .

Počínaje vazebním vězněním je člověk podroben režimovému působení. Má svá práva i povinnosti (kap.2.1 a 2.2), ale přesto se musí podřídit režimu. A není to jen časový rozvrh dne, který musí dodržet, ale i omezení týkající se jeho návyků, zlovyků pohybu, trávení volného času, přátel a řady činností na které byl v civilním životě zvyklý.

Zatímco na vazebně stíhané se hledí, jako na nevinné, odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody jsou účastníky procesu, který je má nejen udržet za zdi věznice do konce jejich zákonem stanoveného trestu, ale v rámci možností převychovat. K tomu slouží široká škála možností, ale první místo mezi všemi zaujímá režim. Ve věznici je zařazen do kolektivu, se kterým koná společně většinu každodenních činností, zdánlivě nesouvisejících s výchovou, ale každý krok, který udělá, je režimově podložen. Od budíčku, přes ranní hygienu, stání lůžka, úklid cely, hromadný nástup na snídani, chůzi ve tvaru, zdravení personálu věznice, dopolední zaměstnání, oběd, odpolední zaměstnání, aktivní trávení volného času, zajištění kulturních potřeb, sportu, pravidelnou hygienu až po večerku, to vše je součástí režimu. Odsouzenému je řečeno kdy, kde a jak bude konat jakou činnost. Kdy si bude měnit ložní prádlo, kdy oblečení, kdy se bude sprchovat, kdy pracovat. Každá z těchto prací je dokola opakována, aby ji odsouzený dokázal konat sám a zjistil, že je to „normální“. Výsledky tohoto procesu jsou kontrolovány a hodnoceny.

Výchovné zaměstnání jakožto jedna ze základních složek režimu je vtělena do pracovních, kulturních a dalších činností, které odsouzení pod vedením vychovatelů konají. Působí na složku výchovy mravní, tělesnou i estetickou. Aktivní odpočinek ve spolupráci s terapeuty (zájmové činnosti, četba, sport, hry) rozvíjí pod jejich osobním příkladem složku rozumovou, společenskou, fyzickou, pomáhá překonávat negativní společenské tendence, odstraňuje nežádoucí návyky, formy chování a nutí je přizpůsobit se kolektivu.

Časový rozvrh dne vězni zorganizuje pořadí denních činností. Síla jeho působení není, v tom, že za něho někdo rozhodne, kdy si má vyčistit zuby, ale v návyku, který to v něm zanechá. Tak jsou vytvářeny nové stereotypy chování. Prostřednictvím režimu je prováděna sociální kontrola i výchova ke kázni. V pevně stanovenou dobu nastupují vězni, řádně ostrojeni na početní prověrku stavu, na odběr stravy, k odchodu do zaměstnání či zájmovou činnost a to učí odsouzené kázni, sebekontrolě a protože konají většinu činností ve skupině, také dodržování společenských norem. Kontroly osobních věcí, prováděné zaměstnanci věznice vyžadují výcvik sebeovládání a harmonické vyvážení prvků rozumových, emočních, a činnostních, se zřetelem k věku a individuálním zvláštnostem jedince (21).

Možnosti režimového působení jsou odlišné např. díky rozdílnému typu věznic, do kterých jsou odsouzené osoby umístěny (viz.kap.3.2) a vnitřnímu řádu věznice (viz. kap.3.3), ale složky režimu (výchovné zaměstnání, odpočinek a volný čas, spánek) se shodují, stejně jako jejich práva a povinnosti vězňů (viz. kap.3.4). V kapitole 3.5 jsou uvedeny prostředky provádění režimu ve specializovaných odděleních, kam jsou přemístěni odsouzení se specifickými potřebami. Na každého vězně, každou minutu jeho pobytu ve vězení, je třeba působit, aby se požadované normy staly nejen dodržovanými, ale hlavně zvnitřněnými.

V průběhu alternativních trestů a postpenitenciární péče (viz. kap.3.6.) dochází k vlivu režimu také, ale za jiných podmínek. Zejména zde není celodenní ovlivňování a kontrola, ta je zprostředkována jinými pracovníky a jiným způsobem, než ve vězení, ale metody režimu (přesvědčování, osobní příklad,donucení,hodnocení) zůstávají stejné.

O názorech samotných odsouzených osob na působení režimu nám má odpovědět praktická část této práce – výzkum provedený mezi odsouzenými ve věznici Vinařice.

II. Praktická část

1.1 Základní otázky a cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak režimové prostředky používané především VS ČR působí na odsouzené a jak toto pedagogické snažení ovlivňuje jejich chování a jaký je názor samotných odsouzených na snahu státních zaměstnanců. V části první této bakalářské práce jsem popsal teoretická východiska a praktické možnosti penitenciární praxe, které v současnosti můžeme aplikovat v českých věznicích a detenčních ústavech. V části druhé bychom měli formou kvantitativního výzkumu získat odpovědi na otázky od samotných odsouzených – tedy vlastních adresátů našeho zákonného snažení.

Jako forma výzkumu byl zvolen dotazník, nejen pro relativní rychlost zpracování a jednoduchost (aby zkoumaný vzorek nebyl příliš zatěžován), ale pro očekávaně pozitivní přístup odsouzených k této metodě získávání dat.

Otázky v dotazníku mají respondenta provést celým jeho pobytem ve vězeňských zařízeních počínaje vazební věznicí, přes věznicí pro výkon trestu odnětí svobody až po výstupní oddělení, kde se připravuje na přechod do civilního života. Z tzv. tvrdých dat je dotazován pouze věk odsouzeného. Jeho jméno, případně národnost či bydliště byly z důvodů zachování anonymity vynechány. K dosažení cíle výzkumu byly stanoveny následující hypotézy:

H1: Působí současný režim na odsouzené výchovně?

H2: Byly požadavky na chování vyžadovány a dodržovány?

Dotazník se skládá z návodu k vyplnění, kde jsou odsouzení požádáni o vyplnění dotazníku, ale zejména informování o anonymitě zjišťovaných dat. V další části se nacházejí otázky. Většinou jsou to otázky uzavřené ANO – NE, ale i otázky škálové. Počet otázek jsem limitoval jednak sledovaným cílem výzkumu, ale také z důvodu neodradění respondentů.

1.2 Sběr dat

Dotazníkové šetření bylo provedeno na Výstupním oddělení věznice Vinařice (typ věznice s ostrahou), protože na tomto oddělení jsou umístěni odsouzení před ukončením trestu odnětí svobody. Zde končí penitenciární praxe ve vězeňském zařízení a po propuštění budou již jako civilní osoby předány do péče postpenitenciárních pracovníků – Probační a mediační službě. Jelikož zde umístění odsouzení mají již svůj trest takřka za sebou, zajímal mě jejich názor na celý jeho průběh a výsledky z pohledu penitenciární praxe.

Na výstupním oddělení bylo v době sběru informací 35 odsouzených. Z celkového počtu 20 oslovených, jich dotazník vyplnilo a odevzdalo 17. Tato skupina nebyla vybrána podle striktně daných hledisek. Jelikož se na toto oddělení přemísťují odsouzení z celé věznice, lze tento vzorek považovat za průřez vězeňskou populací v konkrétní čas a v konkrétní věznici.

Oslovení odsouzení byli shromážděni na kulturní místnosti, kde jsem jim v klidu vysvětlil, o co je žádám, co je účelem dotazníku, jakým způsobem bude s informacemi nakládáno. Následovaly instrukce ohledně samotných odpovědí a končil jsem opětovným připomenutím anonymity, čímž mělo být zajištěno nezkreslení výsledných dat.

Po vyhodnocení dat jsem se rozhodl věnovat se každé otázce zvlášť a celkové výsledky shrnout v závěru.

1.3 Vyhodnocení výzkumu

Z celkového počtu 20 dotazníků jich odsouzení vypracovali a odevzdali 17. Tři se vrátily prázdné.

Otázka č.1 – Věk – věk respondentů se pohyboval mezi 27 až 44 roky

Otázka č.2 – Kolikrát jste byl ve výkonu trestu?

	Počet	%
Prvotrestaní	2	11,8
Recidivisté	15	88,2

Z odpovědí je zřejmé, že většina dotazovaných již vězeňským zařízením prošla, a s působením režimu v penitenciární praxi již má zkušenosti.

Otázka č.3 - Byl jste ve vazbě?

	Počet	%
Ano	14	82,4
Ne	3	17,6

Odpověď nám ukazuje, že většina odsouzených ze zkušební vzorku prošla vazebním stíháním a má možnost porovnat působení režimu tam i ve výkonu trestu odnětí svobody.

Otázka č.4 - Jak dlouhou dobu jste strávil ve věznicích celkem?

	Počet	%
do jednoho roku	0	0
do pěti let	8	47,1
nad pět let	9	52,9

Z odpovědí respondentů je vidět, že téměř polovina dotazovaných byla opakovaně odsouzena ke krátkodobým trestům, zatímco druhá polovina je jejím opakem, máme zde tedy vzorek vězeňské populace, který měl dostatek času seznámit se s režimovým působením během svého pobytu ve věznicích.

Otázka č.5 - Jak na Vás působila celodenní organizace života?

	Počet	%
bez problémů jsem si zvykl	1	5,9
měl jsem problémy se přizpůsobit	6	35,3
nikdy jsem si nezvykl	10	58,8

S přizpůsobením se celodennímu organizovanému životu si podle výzkumu bez problémů zvykl pouze jeden ze sedmnácti odsouzených. Většina buď problémy měla nebo si vůbec nezvykla na skutečnost, že někdo jejich život organizuje.

Otázka č.6 - Vyžadovali po Vás pracovníci věznice důslednější dodržování předepsaného chování ve výkonu trestu než na vazbě?

	Počet	%
ano	10	58,8
možná	3	17,6
bylo to stejné	3	17,6
spíš ne	1	6
ne	0	0

Větší důraz na dodržování předepsaných norem ze strany vězeňského personálu přisuzují vězni jednoznačně období strávenému ve výkonu trestu odnětí svobody.

Otázka č.7 - Kdo nejvíce ovlivňoval Váš život ve věznici

	Počet	%
dozorce	0	0
vychovatel	2	11,7
jiný zaměstnanec věznice -speciální pedagog, psycholog, sociální pracovníce, atd.	3	17,6
spoluvězni	11	64,7

Výsledek této části dotazníku ukazuje, že působení spoluvězňů je mnohem silnější, nežli snahy o ovlivnění chování ze strany personálu věznice. Druhý život vězňů má zřejmě silnější vliv na formování osobnosti odsouzených, než bychom si přáli.

Otázka č.8 - Bylo pro Vás obtížné podřídit se vyžadovaným povinnostem?

	Počet	%
Ano	6	35,3
Ne	11	64,7

Přestože v otázce č.5 odsouzení uvádějí, že si většina z nich na organizovaný život nikdy nezvykla, s podřízením se režimovým povinnostem problém nemá.

Otázka č.9 - Dokázal jste čas strávený ve věznici využít k vlastnímu rozvoji (navštěvoval jste kroužky, besedy, setkání se specialisty nebo zástupci církvi) ?

	Počet	%
Ano	14	82,3
Ne	3	17,7

Z odpovědí odsouzených vyznívá kladná odezva na pedagogické působení specialistů. Nejenže měli odsouzení možnost zúčastnit se zájmových aktivit, speciálně výchovných aktivit, plánovaného zaměstnání a všech ostatních akcí tvořících páteř programu zacházení, ale sami uznávají, že toto působení v nich našlo kladnou odezvu.

Otázka č.10 - Zaměstnanci věznice se Vám více věnovali v oblasti:

	Počet	%
vyžadování povinností	11	64,7
výchovných aktivit	6	35,3

Téměř 2/3 dotazovaných uvádí, že většina režimového působení vězeňského personálu směřovala do oblasti vyžadování a dodržování povinností, oproti 1/3 uvádějící směřování režimu do oblasti výchovy.

Otázka č.11 - Cítíte se připravený žít po propuštění způsobem života který bude v souladu se zákony společnosti?

	Počet	%
Ano	16	94,1
Ne	1	5,9

Naprostá většina tázaných se cítí připravená žít mimo věznici takovým životem, který je souladu se zákony společnosti.

1.4 Výsledky výzkumu a vyhodnocení hypotéz:

Výzkum, jak bylo uvedeno výše, byl proveden na výstupním oddělení věznice Vinařice. Sedmnáct vyplněných dotazníků z dvaceti bylo vyplněno srozumitelně, s pochopením zadání.

Ad. H1) 83% dotázaných odsouzených dokázalo využít čas strávený ve vězení pod vedením pracovníků Vězeňské služby k vlastnímu rozvoji a dokonce 94% dotázaných se cítí být připraveni žít mimo věznici takovým životem, který je v souladu se zákony společnosti. Tedy ať již na sobě pociťovali působení výchovné či na nich byly vyžadovány povinnosti, jako výsledek sami uvádějí pozitivní změny v osobnosti.

H1 – verifikováno.

Ad. H2) 64,7% dotázaných odsouzených uvádí větší zaměření personálu věznice na vyžadování stanovených povinností oproti 35,3%, kteří se domnívají, že působení bylo zaměřeno více výchovně. A stejné množství pociťuje i stejný tlak na jejich dodržování, přičemž větší důraz byl kladen na dobu strávenou ve výkonu trestu odnětí svobody.

H2 – verifikováno.

Diskuse

Provedeným výzkumem jsem chtěl ilustrovat celkové téma této práce, tedy působení režimu na odsouzené v průběhu jejich pobytu ve věznici. Kromě teoretického zpracování tohoto tématu z pohledu zaměstnance jsem chtěl alespoň na malém vzorku odsouzených ukázat, jak také někteří odsouzení mohou režim a jeho působení na sebe ve věznici vnímat.

Dle výsledků získaných ze zadaných dotazníků lze soudit, že režim na odsouzené osoby působí jako účinná regulace jejich chování a jednání ve výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení do výzkumného vzorku uvádějí, že dodržování stanovených norem bylo vyžadováno jak ve výkonu vazby, tak především ve výkonu trestu odnětí svobody. Z toho můžeme usuzovat, že soustava požadavků na chování, se kterou byli seznámeni na počátku pobytu ve vězeňském zařízení, byla po celou dobu pracovníky věznice kontrolována a dodržována.

Základní rysy režimu, jako soustavy požadavků na chování jedinců a zároveň i jejich dodržování, na dotazované odsouzené působí. Je ovšem nutné podotknout, že výzkumný vzorek byl velmi malý a nebyl ani jednoznačně definovaný, a proto pro jakékoli obecnější závěry naprosto nedostačující. Také dotazník jako výzkumná metoda byl koncipován velmi jednoduše a obsahoval jen několik základních otázek. Proto celý výzkum je pouze ilustrací, která nicméně prakticky doplňuje celkové pojednání daného tématu v teoretické části práci.

Již jsem uvedl, že režim na zkoumaný vzorek v rámci výkonu trestu odnětí svobody opravdu působil po celou dobu jejich pobytu ve věznici, ale nelze na základě provedeného výzkumu hovořit o trvání jeho vlivu po propuštění odsouzených a nemůžeme se na základě zpracovaného dotazníků ani vyjadřovat k jeho roli na změně jakýchkoli vzorců chování dotazovaných odsouzených. Na to by bylo nutné pojmout celý výzkum mnohem širěji. Co považuji z daného výzkumu za zajímavé zjištění, je fakt, jak velký vliv má na dotázané odsouzené kolektiv spoluodsouzených a rozhodně by bylo zajímavé se tomuto jevu v budoucnosti podrobněji věnovat.

ZÁVĚR

Bakalářskou prací „Režim jako základ penitenciární praxe“ jsem splnil předsevzetí, které jsem dal sám sobě a to z několika důvodů. Především to byla změna náhledu na moji vlastní profesní činnost, kterou vykonávám již 15 let. V zaměstnání každý den využívám poznatků z penitenciaristiky, ale nyní jsou moje obzory rozšířeny o nové poznatky, k jejichž zjištění jsem se dlouho chystal.

Teoretickou část bakalářské práce jsem po úvodu zahájil historickým přehledem používání režimu v penitenciární praxe. Historie vězeňství je plná příkladů o převýchově odsouzených a tyto pokusy nesou stopy doby, ve které byly zaváděny do praxe. Přestože historický náhled nebyl primárním cílem této práce, je její důležitou součástí. Současné pojetí režimu jako základu penitenciární praxe je zrcadlem pohledu společnosti na toto téma. Na začátku této práce jsem vysvětlil, co se pod názvem práce skrývá a jaké vědecké obory se touto činností zabývají. Získání přímých informací o praktickém využití režimu bylo provedeno pohovory s kolegy z výkonu trestu odnětí svobody a studiem odborné literatury. Na základě nově získaných poznatků vidím svoji činnost z nové perspektivy.

Jako cíl teoretické části bakalářské práce jsem si určil zjištění, jakými zákonnými způsoby je možno působit na vězně, aby se z nich stali po propuštění z výkonu trestu řádní občané a nevraceli se do vězení z důvodu, že neumějí venku žít. Dosaženo ho bylo výčtem používaných opatření a zjištěním, že tyto současné právní úpravy dostačují v daných podmínkách požadavkům kladeným naším soudním systémem, pedagogickým normám i směrnicím mezinárodních společenství, jimž jsme smluvně vázáni. Pro české vězeňství je velmi důležité neslevovat z požadavků, kterými na obviněné a hlavně na odsouzené režimově působíme, důsledně dodržovat všechny standardy penitenciární praxe a zároveň nepřesáhnout hranici možností, dané nám mezinárodními smlouvami.

Cíle praktické části bylo dosaženo vypracováním a shrnutím výsledků dotazníku zjišťujícího názory samotných odsouzených na penitenciární praxi. Odsouzení uvádějí, že sice mají problém se přizpůsobit, většina si dokonce nikdy nezvykla na celodenní organizaci života ve věznici, přesto se však tomuto režimu podřídila. Většina dotázaných vězňů má opakované osobní zkušenosti s působením režimu v nápravných zařízeních a to jak ve výkonu vazby, tak trestu. Ve výkonu trestu přitom pociťují větší

tlak na dodržování stanovených norem chování a vystupování než při výkonu vazby, což může být způsobeno jednak časově dlouhodobějším využíváním režimu, ale také hlubší činností pedagogického personálu.

Můžeme tvrdit, že režim na zkoumaný vzorek výchovně působí. Sice jen menší část zkoumaného vzorku z řad odsouzených (35,3%) si myslí, že se jim zaměstnanci věznice věnovali více v oblasti výchovné, o to větší část (64,7%) vnímá snahu personálu o dodržování povinností. Nicméně režim je přece soustava požadavků na chování jedinců a skupin, ale současně i opatření k jejich dodržování.

Nyní vím, že oproti historii je naše vězeňství humánní, vědecky podložené, právními normami zajištěné, odsouzení ho nevnímají jako mučírnu a odcházejí z něho s předpoklady pozitivního fungování ve společnosti. Na tomto pohledu se mimo jiné podílí složka penitenciaristiky zvaná Režim, jakožto základ penitenciární praxe.

Resumé

Bakalářská práce je věnována režimu, jedné ze složek penologie, tj. vědy o výkonu trestu odnětí svobody. Režim, jako základ penitenciární praxe vnímáme jako soustavu požadavků na chování jedinců, skupin a současně i opatření k jejich dodržování. Jako určitý způsob výchovy.

Cílem této práce je zjistit, jakými způsoby působíme na odsouzené, aby se po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody dokázali zařadit do společnosti a jak tuto snahu vnímají sami odsouzení.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních částí. V první části jsem uvedl teoretické výsledky svého bádání. Je zde historický přehled způsobů působení na vězně – tj. ve které době, jakými způsoby se na vězně režimově působilo. Dále jsou popsány současné zákonné prostředky umožňující režimové působení u nás i v zahraničí. Velká část je věnována specialistům věnujícím se režimovému působení a speciálním oddělením, v nichž toto probíhá. Závěr teoretické části je věnován alternativnímu způsobu řešení režimového působení, možnostem režimového působení na svobodě, aniž by musel odsouzený do vězení nastoupit.

V části druhé se zabývám praktickým výzkumem mezi odsouzenými. Cílem je zjištění jak na ně režim působí, jak ho pocítují a zda v nich během výkonu trestu odnětí svobody zanechal kladné stopy. V závěru je celkový souhrn zjištěných poznatků a výsledek dotazníkového šetření.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá odvětvím penologie – působením režimu a jeho uplatňováním v penitenciární praxi.

Je rozdělena na dvě hlavní části. První část je věnována historickému přehledu režimového působení na vězně. Následují současné zákonné prostředky využití režimového působení v naší zemi i v zahraničí. Závěr teoretické části popisuje alternativní způsob řešení režimového působení, možnost výkonu trestu na svobodě.

Část druhá obsahuje praktický výzkum provedený mezi odsouzenými. Jeho cílem je získat pohled odsouzených na tento typ výchovy. Závěr práce je shrnutím teoretických poznatků a výsledku dotazníkového šetření.

Klíčová slova: vězeňství, režim, výchova, penitenciární praxe, pedagogika, výkon trestu odnětí svobody, výchovný pracovník, odsouzený.

Annotation

This bachelor thesis deals with penology – impact of the penitentiary regime and its applications in penitentiary practice.

The thesis is divided into two parts. The first part concerns on the impact of the penitentiary regime on a prisoner throughout the history. Furthermore, current legal means referring to the use of the penitentiary regime in the Czech Republic and abroad is presented. Finally, this theoretical part describes an alternative approach of solving of the impact of the penitentiary regime, the possibility to perform the punishment at liberty.

The second part deals with the practical research carried out amongst prisoners. The goal is to obtain the prisoner's insight into the alternative approach of penitentiary education. The conclusion summarizes the theoretical findings and results of the questionnaire research.

Key words: prison, penitentiary regime, education, penitentiary practice, pedagogy, performance of the punishment, educational worker, prisoner.

Seznam použité literatury

- 1) Zákon č. 555/ 1992 Sb., Ze dne 17. listopadu 1992 o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky
 - 2) Zákon č. 293/1993 Sb., Ze dne 10. listopadu 1993 o výkonu vazby
 - 3) Zákon č. 169/1999 Sb., Ze dne 30. června 1999 o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
 - 4) Zákon č. 129/2008 Sb., Ze dne 19. března 2008 o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů
 - 5) Nařízení č.47 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky r. 2005 o samostatném ubytování osob ve výkonu trestu odnětí svobody
 - 6) Vyhláška č.345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti ze dne 21. prosince 1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška ze dne 14. června 2004, kterou se mění vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
 - 7) Nařízení č.61 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky z 31.8.2006 o postupu přerušování výkonu trestu odnětí svobody, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo programem zacházení a povolování účasti odsouzených na akcích konaných mimo věznici
 - 8) Nařízení č.42 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky ze dne 14. července 2009 kterým se stanoví pravidla pro zřizování a činnost oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky
 - 9) Nařízení č.16 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky ze dne 11. února 2010 kterým se stanoví podrobnosti a postup zaměstnanců Vězeňské služby České republiky při uplatňování kázeňské pravomoci nad odsouzenými a obviněnými
 - 10) Nařízení č.6 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky ze dne 18. ledna 2010 kterým se mění nařízení č.55/2007 o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením
 - 11) Nařízení č.4 o zajištění vnitřní bezpečnosti, Sbírka nařízení ředitele věznice Vlnařice 2010
- Evropská vězeňská pravidla. Doporuční Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům. Příloha

- 12) Vnitřní řád pro odsouzené k výkonu trestu do věznice s ostrahou a dozorem ze dne 1.listopadu 2007.Ředitel Věznice Vinařice plk. Mgr. Bohdan VRBA
- 13) Berger, P. *Pozvání do sociologie*.(přel.Urbánek,E.)1.vyd. Správa sociálního zabezpečení FMO.1991
- 14) Černíková,V. *Sociální ochrana*. Praha: Policejní akademie České republiky,1998. ISBN 80-85981-97-1
- 15) Fischer, S. *Etopedie v penitenciární praxi*.1.vyd.Ústí nad Labem: Mino, 2006,183s. ISBN 80-7044-722-9
- 16) Foucault, M. *Dohlížet a trestat*. (přel. Pelikán,Č.) Praha: Dauphin, 2000 ISBN80-86019-96-9
- 17) Hála, J.*Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská universita. Zdravotně soc. fakulta, 2005,183 s. ISBN 80-86708-05-5
- 18) Hála, J. *Jak mluví čeští vězni*.1.vyd.Tiskárna VS Praha Pankrác.2002
- 19) Jůzl, M.,Olejníček, A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. Brno: IMS 2004
- 20) Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999. Praha. Český helsinský výbor. ISBN 80-86436-00-4
- 21) Muhlpack, P. *Sociální a postpenitenciární péče*.Brno: IMS 2004
- 22) Sochůrek, J. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita, 2007.80 s. ISBN 978-121-07
- 23)Pelikán, J.*Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*.Praha: Karolinum,nakladatelství Univerzity Karlovy,2001.ISBN 80-7184-569-8
- 24) Stingl, M. *Indiáni stříbrné luny*. Praha: Euromedia Group 2003. 208s. ISBN 80-242-1085-1
- 25) Stingl, M. *Indiáni zlatého slunce*. Praha: Euromedia Group 2003. 272s. ISBN 80-242-0949-7
- 26) Vališová, A. *Aktivizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha 6 ISV s.r.o 2005. ISBN 80-86642-43-7

Odkazový materiál:

- (1)- Jůzl, M.,Olejníček, A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. 2004 str.26-27
- (2) - Černíková, V. *Sociální ochrana*..1998.str.8-10
- (3) - Stingl, M. *Indiáni zlatého slunce*. 2003, str.172
- (4) - Jůzl, M.,Olejníček, A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. 2004 str.37
- (5) - Jůzl, M.,Olejníček, A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. 2004 str.40
- (6) - Zákon č. 555/ 1992 Sb. §2
- (7) - Černíková, V. *Sociální ochrana*..1998.str.37
- (8) - Zákon č. 293/1993 Sb. §1-22
- (9) - Fischer, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. 2006,str.54-62
- (10) - Zákon č. 293/1993 Sb. §21
- (11) - Zákon č. 169/1999 Sb.§7
- (12) - Zákon č. 169/1999 Sb.§42
- (13) - Zákon č. 169/1999 Sb.§30
- (14) - Zákon č. 169/1999 Sb.§28
- (15) - Zákon č. 169/1999 Sb.§ 46
- (16) - Vnitřní řád věznice Vinařice pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice s ostrahou a dozorem 2007.čl.61
- (17) - Vnitřní řád věznice Vinařice pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice s ostrahou a dozorem 2007.čl.23-28
- (18) - Hála ,*Jak mluví čeští vězni*..2002.str.10
- (19) - Černíková, V. *Sociální ochrana*..1998.str.127-140
- (20) - Muhlpackr. P.,*Sociální a postpenitenciární péče*. 2004.str.51
- (21) - Jůzl, M.,Olejníček, A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. 2004 str.26-27

Seznam příloh : použitý dotazník

Dobrý den,

Rád bych Vás požádal o vyplnění tohoto dotazníku. Jeho cílem je zjistit Váš názor na výchovné působení, které jste ve věznici zažil a jak Vás ovlivnilo.

Veškeré informace z dotazníku jsou anonymní !

Předem Vám děkuji za čas, který jste věnoval odpovědím v dotazníku.

- 1) Věk :

- 2) Kolikrát jste byl ve výkonu trestu?
 - a) jsem poprvé
 - b) poněkolikáté

- 3) Byl jste ve vazbě?
 - a) ano
 - b) ne

- 4) Jakou dlouhou dobu jste strávil ve věznicích celkem?
 - a) do jednoho roku
 - b) do pěti let
 - c) nad pět let

- 5) Jak na Vás působila celodenní organizace života?
 - a) bez problémů jsem si zvykl
 - b) měl jsem problémy se přizpůsobit
 - c) nikdy jsem si nezvykl

- 6) Vyžadovali po Vás pracovníci věznice důslednější dodržování předepsaného chování ve výkonu trestu než na vazbě?
 - a) ano
 - b) možná
 - c) bylo to stejné
 - d) spíš ne
 - e) ne

- 7) Kdo nejvíce ovlivňoval Váš život ve věznici
 - a) dozorce
 - b) vychovatel
 - c) jiný zaměstnanec věznice (speciální pedagog, psycholog, sociální pracovníce, atd.)
 - d) spoluvězni

- 8) Bylo pro Vás obtížné podřídit se vyžadovaným povinnostem?
 - a) ano
 - b) ne

9) Dokázal jste čas strávený ve věznici využít k vlastnímu rozvoji (navštěvoval jste kroužky, besedy, setkání se specialisty nebo zástupci církví) ?

- a) ano
- b) ne

10) Zaměstnanci věznice se Vám více věnovali v oblasti:

- a) vyžadování povinností
- b) výchovných aktivit

11) Cítíte se připravený žít po propuštění způsobem života který bude v souladu se zákony společnosti?

- a) ano
- b) ne